

מדינת ישראל
משרד החינוך
קליטת תלמידים עולים
מנהל החינוך הדתי

חוברת ללימוד הלכה לתכנית תלי"ה

חלק ד – חודשים אדר א-אדר ב'-ניסן – גדולי ישראל, פורים ופסח

לשנת הלימוד תשע"ט
ליקט וערך – ברוך מיכאלי

29.....	מתנות לאביונים
30.....	משלוח מנות
30.....	החייבים במצוות משלוח מנות ומתנות לאביונים
31.....	הזמן לקיום מצוות אלו
31.....	מצוות סעודת פורים ושמחת פורים
32.....	זמן סעודת פורים בערב שבת
32.....	הנוסע ממקום למקום בפורים
33.....	תלמידים מספרים על פורים של הרב נריה זצ"ל
33.....	פסח
33.....	שמות החג
34.....	ללמוד את הלכות הפסח שלושים יום קודם החג
34.....	ארבעה איסורי חמץ בפסח
35.....	זמן איסור החמץ
36.....	חמץ, שיאור, מצה וקטניות אחרות
36.....	סדר השבתת החמץ
39.....	כלי חמץ בפסח
39.....	הגעלת כלי חמץ לפסח – כלי בישול ואפיה
40.....	הגעלת כלים לפסח – כלים ששימושם בקר
40.....	תענית בכורות
40.....	איסור אכילת מצה בערב פסח
40.....	מצוות אכילת מצה בפסח
41.....	הגדה של פסח
41.....	מה נשתנה – בתחילת ההגדה
42.....	כנגד ארבעה בנים דברה התורה
43.....	פסח מצה ומרור
43.....	קערת הסדר
44.....	קדש – קידוש – כוס ראשונה מארבע הכוסות
44.....	ארבע הכוסות
45.....	איפה מסובבים את קערת הסדר?
45.....	מצוות הסבה
46.....	מצוות אמירת ההלל בליל הסדר
46.....	האם מברכים על ארבע הכוסות?
46.....	סדר אכילת המצות
47.....	מצוות אכילת מרור
47.....	אכילת כורך
47.....	האפיקומן
48.....	דגשים לפסח תשע"ט שחל בשבת
48.....	שביעי של פסח שחל בערב שבת
49.....	הרב נריה זצ"ל, ליל הסדר של הרב קוק זצ"ל
49.....	תלמידים מספרים על הרב נריה זצ"ל
51.....	הסדר האחרון בגטו ורשה
52.....	המילון שלי

2.....	מבוא
3.....	תכנית הלימודים בהלכה:
3.....	חלוקת שעות הלימוד ע"פ נושאי הלימוד
4.....	מושגים ביהדות
7.....	גדולי ישראל
7.....	רש"י
7.....	תולדת חיי
9.....	על פירושו של רש"י
9.....	פירושו של רש"י למקרא
9.....	באורי רש"י לתלמוד - "פירוש הקונטרס"
10.....	אישיותו של רש"י
11.....	כתב רש"י
12.....	ר' משה בן מימון – הרמב"ם
14.....	הרמב"ן - רבי משה בן נחמן
17.....	מעגל השנה
17.....	שנה מעוברת
18.....	מצוות חודש אדר בשנה מעוברת
18.....	בר מצווה בחודש אדר
18.....	ארבע הפרשיות
18.....	שבת שקלים
19.....	שבת זכור
20.....	שבת פרה
21.....	שבת החודש
21.....	תענית אסתר
22.....	זכר למחצית השקל
22.....	פורים
22.....	רקע היסטורי
23.....	פורים במסגרת חגי ישראל
24.....	מצוות פורים
24.....	מתי חוגגים את פורים
25.....	מצוות קריאת המגילה
25.....	זמן קריאת המגילה
26.....	דין נשים לעניין קריאת המגילה
26.....	דין ילדים קטנים
27.....	מצוות קריאת המגילה
27.....	ברכות המגילה
27.....	על הניסים
28.....	קריאה בתורה
28.....	יום שמחה
28.....	עבודה בפורים
29.....	שמחה וחסד בפורים

מבוא

מורים יקרים, שלום רב לאוהבי תורתך,

כמה נפלא שאנו זוכים לעסוק ביישום הגאולה ובחיזוק ידיעת ההלכה בקרב התלמידים העולים. מטרת תכנית תל"ה-תגבור לימודי היהדות בקרב תלמידים עולים, הינה סיוע למורים בחיזוק הזהות היהודית ציונית דתית.

החוברת זו הינה חוברת מקראה, שבה מצויים "סמני דרך" והמלצות לדרכי ההוראה והעשרה, בהתאם לקבוצת הלומדים, ארץ מוצא, מאפייני תרבות, אורח חיים תוך התחשבות בתהליך בו הם מצויים ברכישת השפה.

אנו יודעים כי ההתמודדות במאפייני שפת ההלכה והמקרא המהווה לעיתים קושי נוסף לתלמידים עולים, לכן לפניך מספר דגשים:

אתגר השפה- שוני בין התלמידים בתהליך רכישת השפה. לעיתים חלק מהתלמידים כבר רכש את השפה לצד מי שטרם רכש את השפה או שעדיין קיים לו קושי מסוים. לכן, לצד הכתוב בספרי ההלכה והציטוטים ממקורות שונים, הוספנו בתחילת כל פסקה שאלת הכוונה, ובתוך הטקסט, הוספנו לעיתים ביאור בשפה קלה יותר. מאחר ותוך כדי לימוד ההלכה התלמידים גם רוכשים אוצר מילים בעברית ובשפת ההלכה, הוספנו בסוף החוברת את העמוד-המילון שלי, כדי שהתלמידים יכתבו לעצמם את המילים החדשות והמונחים החדשים שהם רוכשים תוך כדי הלימוד. חשוב מאוד שתכוון אותם להשתמש בעמוד זה.

אתגר המנהגים- התלמידים העולים מגיעים מתפוצות שונות, ואיתם מנהגים שונים. זו הזדמנות נפלאה, לחיבור אל 'בית ספר רב תרבותי', הזדמנות לחשיפת המנהגים השונים בפני כלל התלמידים, ועל כן פעמים רבות, אנו מציעים לקיים דיון ולשתף את החברים בכתה במנהגי התלמידים ועדתם. עם זאת, התלמיד צריך לדעת את ההלכה הנהוגה בעדתו, ועל כן השתדלנו להביא בחוברת את שיטות הפסיקה השונות. המורה, שבכיתתו תלמידים עולים מתפוצות שונות יחשוף אותם לכלל הדעות, **אולם במבחן ובחידון, התלמידים ישאלו על הנהוג בעדתם ועל ההלכה הפסוקה למנהגם**

שילוב והלימה לתכנית הלימודים בהלכה- בעמודים הבאים מצורפת טבלה, שמציגה את הנושאים שבחוברת בהשוואה לתכנית הלימודים בהלכה, זאת על מנת שהמורה יוכל להשתמש בידע שלהם הנלמד בכתה, לתת לתלמידים אלה הזדמנות להוביל את הלימוד ולחזק את הקשר שבין שני השיעורים.

דרכי הוראה

למידה ברוח "לב לדעת", חשוב לנו מאוד שהלמידה תהיה בדרך 'אחרת', בגישת הלימוד של 'לב לדעת'. אמנם, לימוד הלכה דורש לעיתים למידה פרוגנטית, אך היא מאפשרת פעמים רבות לשלב דרכי למידה מגוונות ובאמצעים חלופיים. בחוברת קיימת הדגשה ביחידות שרצוי מקומות לשלב בהם דיון או דיווח הדדי. כמו כן, שילבנו קישורים לשימוש במדיות נוספות על הכתוב, ובסוף כל יחידת לימוד קיימת אפשרות לתלמיד לסכם לעצמו את הידע שרכש.

הסימנים בחוברת

מראה על ציטוט מתוך ספר הלכה או מקור הלכתי, בד"כ תוך הזכרת שם המקור. בד"כ הציטוט יופיע בגופן גדול יותר, כאשר הטקסט הנו בכניסה גדולה יותר בעמוד הדף. רוב הציטוטים בחוברת זו, אא"כ צויין אחרת, הנם מתוך אתר 'פניני הלכה' של הרב

מלמד

מכוון לדיון או לדיווח הדדי. מתוך רצון ליצירת קבוצת לימוד, להגביר את המשמעותיות של הלימוד לתלמידים, ולחבר בין הלימוד לנוהג בבית או בבית הכנסת בו מתפללים התלמידים, אנו ממליצים למורים לשלב דרך זו בתהליך הלימוד.

מכוון לשאלה לחשיבה, ברמה האישית, הקבוצתית או הכיתתית.

מסמן ציטוט מתוך התנ"ך, בד"כ בגופן גדול יותר.

ברקוד המאפשר לתלמידים לסרוק באמצעות הטלפון ולצפות בסרטון. לרוב ליד הברקוד יהיה גם קישור [במילים או בתמונה] לאפשר למורה להקרין את הסרטון בכיתה

גופן קטן בטקסט – טקסט שאינו במקור ששילבנו בתוך ציטוט הלכתי, כשאלה מכוונת או כביאור למילים קשות [כאשר הכתוב הנוסף הנו ביאור הוא יבוא בתוך סוגריים []].

תכנית הלימודים בהלכה:

כתה	בעניין	הנושאים הנלמדים
ז	פורים	תפילת על הניסים, ברכות הנרות והמגילה, קריאת מגילה כהלל
	פסח	הלל בליל הסדר, ההגדה, תפילת טל
ח	פסח	ליל הסדר בשבת
	פורים	ברכות על המגילה, איש לרעהו ומתנות לאביונים
ט	פסח	קמחא דפסחא, ברכות על בדיקת חמץ, מצה, מרור, קרבן פסח, כל דכפין ייתי

היקף החומר

החוברת מקיפה נושאים רבים הקשורים לעולם ההלכה ושמירת המצוות, כך גם בענייני התפילה ולוח השנה. אנו מודעים לכך שלעיתים החוברת כוללת יותר מידע מהחומר אותו ניתן ללמוד בפרק הזמן הקצוב. אנו מציעים למורים כי יפעילו שיקול דעת להגדרת החומר אותו יוכלו ללמד בזמן הנתון, ומה החומר שניתן לבקש מהתלמידים ללמוד עצמאית, ואולי איזה חומר לא יילמד בגלל קוצר הזמן. **בכל מקרה, לפני החידון אנו נפרסם 'מיקוד' חומר שרק עליו ייבחנו התלמידים בחידון.**

מתוך הבנה כי התלמידים לומדים את תל"ה במסגרת שלוש שנים, גם החומר חולק באופן זה, כאשר יש נושאים שילמדו רק באחת השנים ויש נושאים אשר יילמדו בכל שלוש השנים, אלא שבכל שנה ניגע בנושא בהיבט שונה.

במשימה הגדולה הזו של חיזוק ידיעת ההלכה בקרב התלמידים העולים וקיומה, אנחנו שותפים. נשמח מאוד לקבל מכם משוב לחוברת זו כולל הצעות לשיפור, וכן, מאחר ואנו בני אדם ויתכן ונפלה תחת ידינו טעות, מאוד נשמח לקבל הערות לתיקון.

דמויות השנה – בתשע"ט 'דמות השנה' הנם הרב והרבנית נריה זצ"ל. על תולדותיהם ומעשיהם המיוחדים נוסף פרק מיוחד בחוברת הבאה, אולם כבר בחוברת זו, אגב לימוד נושא התפילה, הבאנו שני סיפורים המלמדים על גישתו של הרב נריה.

חלוקת שעות הלימוד ע"פ נושאי הלימוד

מספר שיעורים מומלץ	הנושא	תקופה
6	מושגים ביהדות גדולי ישראל	כ"א שבט-י' אדר א
	פורים	י"ב אדר א'-אדר ב
10	פסח	ג' אדר ב- ו' ניסן

מושגים ביהדות

ברכה לבטלה

ברכה הנאמרת שלא לצורך, המברך ברכה זו עובר על: "לא תשא את שם ה' אלוהיך לשווא" (שמות כ' ז'), בי הוא הוציא שם שמים לשווא

שהחיינו

ברכה שמברכים בקידוש בליל החג ולפני אכילת פרי חדש ועל קניית בית או בגד חדש, וכדומה.

תפילת הדרך

תפילה מיוחדת הנאמרת לפני יציאה לדרך שיש בה סכנה, והיא ארוכה לפחות פרסה (כ – 4 ק"מ).

מחזור

ספר תפילות מיוחד שבו מצויות תפילות ופיוטים שאומרים בחגים, על פי מחזור השנה.

שיר של יום

שיר (פרק מספר תהילים) שאמרו הלויים בבית המקדש, בעת הקרבת קורבן התמיד של שחר. בכל יום הם אמרו פרק אחד. ביום נהוג לומר בכל יום, בסיום תפילת שחרית, את השיר המתאים לאותו יום.

ברכת הגומל

ברכת הודיה לקב"ה, שמברך חולה מסוכן שנרפא, חבוש בבית האסורים שיצא לחופשי, הולך במדבר שהגיע לישוב, הנוסע בים שהגיע ליבשה, יולדת וכל מי שניצול מסכנה ודאית. חובה לאומרה בפני עשרה, ונהוג לאומרה בעת העלייה לתורה בפני עשרה אנשים.

הגעלת כלים

הכשרת כלי מגיעולו (איסור שנבלע בו) באותה צורה בה ביטלו בו, כגון: הכנסתו לכלי עם מים רותחים או ליבונו באש, כי "כבולעו כך פולטו". הלכות אלו נלמדות ממלחמת מדין (במדבר ל"א כב'-כג'). יש להגעיל כלים כאשר:

א. כלי בשרי בלע מאכל חלבי, או להיפך או כלי כשר בלע מאכל טרף.

ב. כלי חמץ שרוצים להשתמש בו לפסח.

ג. כלי חדש שיש חשש שמרחו עליו שמן טמא כדי להבריקו.

טבילת כלים

הקונה כלי סעודה שנעשו על ידי גוי, חייב לטבול אותם במקווה לפני השימוש בהם, ולברך לפני הטבילה: "על טבילת כלי" (כלים). בטבילה זו הכלי יוצא מידי טומאת הגוי ונכנס לקדושת ישראל. לדעת רוב הפוסקים, חובה זו היא מהתורה הנלמדת ממלחמת מדין (במדבר י"א).

פרווה

מאכל שאינו חלבי ואינו בשרי, הוא נקרא גם **סתמי**. מאכל כזה מותר לאכול גם בסעודה בשרית וגם בסעודה חלבית (וכך הדין לגבי כלים, ספוג ועוד).

ביקור חולים

מצווה גדולה לבקר אדם חולה, לסייע ככל הנדרש, להתפלל להחלמתו ולברכו ברפואה שלמה.

הלנת שכר

אסור מהתורה להשהות שכר, ולא לתת אותו בזמן, למי שמגיע לו שכר תמורת עבודתו. (דברים כ"ד יד'-טו').

השבת אבדה

מצוות עשה מהתורה (דברים כ"ב א') על כל מי שמצא אבידה שיש בה סימנים – להכריז עליה להחזירה לבעליה.

חסד של אמת

חסד הנעשה עם המת בטיפול בקבורתו, ללא כל ציפייה לקבלת תמורה על כך (בראשית מ"ז, כט').

ניחום אבלים

מצווה ללכת לעודד ולחזק אבלים המתאבלים על קרוב משפחה שנפטר, ולסייע להם בכל הנדרש.

חרם דרבנו גרשום

איסורים שהטיל רבנו גרשום מאור הגולה (חי בשנים: ד'תש"כ (960) – ד'ת"ת (1040)) על בני אשכנז (חלק מהספרדים קיבלו עליהם חלק מאיסורים אלו), כגון: איסור לשאת שתי נשים, איסור פתיחת מכתב בלי רשות הכותב ואיסור גירוש אישה שלא מרצונה.

כבוד אב ואם

הדיבר החמישי בעשרת הדיברות. המקיים מצווה זו זוכה לאריכות ימים (שמות כ' יב').

חייב כל אחד לכבד את הוריו כראוי, לירא מהם, ולגמול להם על כל הטוב שעשו למענו.

בל תוסיף

" לא תוסיף עליו ולא תגרע ממנו" (דברים י"ג א'),

1. אסור להוסיף מצוות על תרי"ג מצוות התורה.

2. אסור להוסיף בפרטי המצווה:

א. להוסיף במעשה – חמישה מינים במצות לולב , חמש פרשיות בתפילין וכו'.

ב. להוסיף בזמן – לחוג שמיני עצרת בסוכה, להוסיף ימים לחגים.

ג. להוסיף בדיבור – ברכה רביעית לברכת כוהנים.

בל תשחית

אסור מהתורה לעקור עצי מאכל או להשחית דבר שיש בו הנאה ותועלת לבני אדם (דברים כ' יט'-כ').
כן אסור לקרוע בגד, לשבור כלי או לקלקל דבר מאכל ללא צורך.

לא תסור

מצווה מהתורה לשמוע ולקיים את מצוות החכמים, שנאמר: "לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין
ושמאל" (דברים י"ז יא').

לשון הקודש

כינוי ללשון העברית בה נכתבו כתבי הקודש. השפה העברית היא שפת קדש.

תורה שבכתב

חמישה חומשי תורה שכתבם משה רבנו מפי הקב"ה. התורה נתפרשה ונתבארה על ידי חז"ל
ופרשנים במשך הדורות.

תורה שבעל פה

הפירוש של התורה שבכתב, שקיבל משה רבנו מפי הקב"ה בהר סיני, אותה הוא מסר
ליהושע והוא מסרה לזקנים. כך היא נמסרה מדור לדור. אי אפשר להבין את מצוות התורה
לפרטיותן ללא התורה שבעל פה. תורה זו נשארה בעל פה, עד שחכמים התירו לכותבה,
מחשש שמא היא תשכח מפני גזירות הרומאים ופיזור ישראל בעולם.

גדולי ישראל

רש"י¹

תולדת חייו

רש"י - רבי שלמה יצחקי (1040 - 1105) - היה אחד הפרשנים החשובים של המקרא וגדול פרשני התלמוד "אור גדול, לא נראה כמוהו לאור עיניים".

רש"י נולד ופעל בעיר טרואה שבצרפת, ואת עיקר השכלתו בתחומי היהדות קיבל בישיבות גרמניה. נוסף על רוחב ידיעותיו וגדולתו ביהדות היה רש"י "איש העולם הגדול": הוא שלט בכמה שפות והיה בעל ידע רב בתחומי החקלאות, המסחר ומלאכות שונות.

רש"י קשר קשרים גם עם קהילות היהודים באשכנז וגם עם סביבתו הנוצרית - עם שליטים, סוחרים ואנשי דת נוצרים.

הישיבה שהקים רש"י בטרואה הייתה חדשנית ופתוחה בהשוואה לישיבות אשכנז השמרניות, והיא משכה אליה תלמידים רבים. רש"י היה גם איש לשון ובלשן (בלי קשר לכתב רש"י), מנהיג ופוסק הלכה. הוא היה דמות מרכזית בתרבות יהודי אשכנז, והשפעתו קיימת מעבר לזמנו ולמקומו "בכל תפוצות ישראל".

נראה שרש"י היה בן יחיד להוריו. על פי אחת האגדות היו הוריו חשוכי בנים, ואמו הרתה וילדה אותו בזכות אמונתו הגדולה של אביו. על הולדת רש"י יש אגדות רבות. אחת מהן מספרת על הנס שאירע לאמו כשהייתה בחודשי הריונה האחרונים: מרכבת סוסים נכנסה לסמטה הצרה שבה הלכה ואימה למחוך אותה. כדי להינצל מפגיעת הסוסים נצמדה אמו של רש"י לקיר אחד הבתים, ובדרך נס נוצרה גומחה בקיר, וכך נצלו האם והתינוק. האגדות הרבות שנרקמו סביב לידתו של רש"י אופייניות לעולמה התרבותי של החברה בימי הביניים, אך אין להן כל עדות ממקורות היסטוריים.

עוד על תולדות רש"י וסביבת פעולתו, [ניתן לקרוא בכתבה באתר כיכר השבת](#)

לרש"י נולדו שלוש בנות. הבכורה שבהן, יוכבד, נישאה לרבי מאיר בן שמואל ומהם נולדו ארבעה נכדים: שמואל הוא הרשב"ם, יעקב הוא רבנו תם מבעלי התוספות, הריב"ם, ושלמה, שנפטר בצעירותו. ליוכבד ובעלה נולדה בת שהייתה נשואה לרבי שמואל בן רבי שמחה, מחבר מחזור ויטרי, והיא אמו של רבי יצחק הזקן מבעלי התוספות. בתו השנייה של רש"י, מרים, נישאה לרבי יהודה בר נתן (ריב"ן), ולהם נולד רבי יום-טוב. בתו השלישית נקראה רחל, ומלבד שנישאה לתלמיד חכם בשם אליעזר ונתגרשה ממנו, לא ידוע עליה דבר.

רש"י למד בישיבות מגנצא (מיינץ) וורמיזא (וורמס) שבאשכנז מגיל 20 עד הגיעו לגיל 30, ושם עוצב עולמו הרוחני. במקביל היה עליו לפרנס את אשתו ובנותיו. באותם ימים הוא לא היה אמיד כלל..

בתום לימודיו חזר רש"י לטרווייש והשתלב מיד בחיי החברה היהודית. הוא הצטרף לבית הדן בעיר והחל לפסוק הלכות לכל יהודי הסביבה, אך סירב לקבל שכר על תפקיד זה. על פי הידע הרב שהוא מפגין בנוגע לגידול גפנים וההרחבה היתרה שהוא נוקט במקומות הקשורים להם, היו ששיערו שהתפרנס מגידול כרמים או ממסחר ביין, אך לדברי ההיסטוריון הרב פרופ' חיים סולוביצ'יק, האקלים באזורו של רש"י לא התאים לגידול יין. ויש הסבורים כי רש"י עסק במסחר עם נוכרים.

רש"י ייסד ישיבה בטרווייש, אך גם ממנה לא קיבל שכר.

שנותיו האחרונות היו בתקופת הרדיפות הגדולות של מסעי הצלב. הוא נפטר בן 65 ביום חמישי כ"ט בתמוז בשנת ד'תתס"ה (1105 לספירה). מקום קבורתו נשכח במשך הדורות. בהיותו כבן עשרים עזב רש"י את ביתו ואת אשת נעוריו וגלה למקום תורה. עסק בתורה מתוך הדחק.

בהיותו כבן כ"ה הקים ישיבה בעיר מולדתו. שמו יצא לתהילה בין גדולי החכמים, ומכל ערי אשכנז וצרפת הריצו אליו גדולי הדור שאלות רבות בתלמוד. גם מוריו הרבו לשבחו ולפארו במכתביהם אליו.

רש"י היה הרב והמורה בקהלת טרווייש והגליל. תלמידים רבים נהרו לבית מדרשו של רש"י בטרווייש.

רישום של שער רש"י בחומת העיר העתיקה בוורמס, גרמניה.
גלויה, 1922 מתוך אתר 'בית התפוצות'

על פירוש של רש"י

בעל צדה לדרך אמר עליו בהקדמת ספרו כי :

"לפניו לא קם כמוהו מורה דרך ומאיר נתיבות ים התלמוד בפירושו
בלשון צח וקצר, ואלמלא הוא נשתכח דרך התלמוד בבלי מִישראל."

פירושו של רש"י למקרא

רש"י פירש את כל ספרי המקרא, והיה הפרשן העיקרי של האסכולה
(השיטה) הצרפתית. בפרשנותו למקרא, ובעיקר בפירושו לתורה,
השתמש רש"י במדרשי חז"ל, ובהם קבצים שנתחברו מאות שנים
לפניו. במהלך השנים ובשל תפוצתו הגדולה של פירוש רש"י נכנסו
הערותיהם של מעתיקים לפירושו המקוריים.

בול שהופק לזכרו של רש"י

פירוש רש"י לתורה הוא הספר העברי הראשון שהגיע לידינו בדפוס
(בכתב רש"י) שבו ציון תאריך הדפסתו: שנת רל"ה - 1475 (370
שנה לאחר מותו של רש"י). גם פרשנים ומלומדים נוצרים השתמשו
בפירושו של רש"י.

קיימת מחלוקת בין פרשני רש"י לסיבה של רש"י לכתיבת הפירוש.
יש הסוברים כי כל שעמד לנגד עיניו של רש"י הם הקשיים העולים
מקריאת הפסוקים, ועל כן פירושו הוא תשובות לאותם קשיים
ושאלות. לעומתם, יש פרשני רש"י הסוברים, כי לרש"י היו מטרת
הם התמודדו בגלות, ולרומם ולהאדיר את ה'אבות' ואת עם ישראל
במהלך נדודיו ממצרים לישראל.

ספר חמשה חומשי תורה עם
פירוש רש"י למקרא שנדפס
באמסטרדם בשנת 1749. ניתן
להבחין במחיקות בדיו כהה
המסתירים חלק מפירושו
מטעמי **צנזורה נוצרית**. [מתוך
ויקפדיה]

עיינו בפירוש הראשון של רש"י לכל אחד מהחומשים, ונסו למצוא את המכנה המשותף.

באורי רש"י לתלמוד נודעים בשם הכללי "פירוש הקונטרס"

פירוש רש"י לתלמוד הבבלי "נמנה עם מיטב היצירה העברית שבכל הדורות, ולהישגו הפרשני
אין מתחרה". מאז המהדורה המודפסת הראשונה של התלמוד בשלמותו, היה פירוש רש"י
לחלק בלתי נפרד מדף התלמוד ומלימודו. בזכות פירוש רש"י הפך לימודו של התלמוד "ליסוד
החיים ... של היהודים" והוא מהווה עד היום נדבך מרכזי בלימוד התורה. וכל זאת בשל תכונותיו
הייחודיות של פירוש רש"י לתלמוד: רש"י מציע פירוש כולל לסוגיה כולה, ולא רק לקטעים

דונו
בקבוצה

הקשים, בלשון קצרה ובהירה. זאת ועוד: פירושו לתלמוד מציע הבנה כללית ללומד המתחיל לצד הבנת המורכבת ללומד המעמיק.

רש"י נפטר מבלי שהשלים את פרושו לתלמוד. בפירש"י למס' מכות דף י"ט ע"ב, לאחר המילים "הא רחץ טהור דטבל ועלה אוכל במעשר" כתוב: רבנו גופו טהור ויצאה נשמתו בטהרה, לא פירש יותר, ומכאן ואילך לשון תלמידו ר' יהודה ב"ר נתן [ריב"ן]. פירוש מסכת בבא בתרא נשלם ע"י נכדו הרשב"ם.

רש"י כתב ספרים נוספים, ובין המיוחדים לו הספרים:

ספר האורה, איסור והיתר, סידור רש"י, תשובות רש"י וספר הפרדס.

אישיותו של רש"י

על אישיותו של רש"י כותב פרופסור אברהם גרוסמן: אין שום דמות בעם היהודי שנכתבו עליה כל כך הרבה מחקרים ודברי תורה כמו רש"י. לדעת כמה חוקרים, ובהם א"א אורבך, רש"י הוא אף האיש הנערץ ביותר על בני העם היהודי מאז תקופת המקרא. רש"י היה ענוותן מופלג (והלך בזאת בעקבות רבו המובהק, ר' יעקב בן יקר), אך יחד עם זאת היה איש אמיץ ותקיף, שהעמיד את האמת בראש מעייניו. בשל כך נכון היה לחדש דברים, להתווכח בעוז עם רבותיו וחבריו. חדשן גדול היה, ובמידה מסוימת גם מהפכן, ואין כל אפשרות שבעולם לתארו כשמרן.

למעשה, העיד רש"י על עצמו שהוא ראה לא רק את הענווה אלא גם את האמת כערך חשוב ביותר. בפירושו למשלי לא, כז: "צופיה הליכות ביתה" הוא כתב: "היא בביתה נותנת לב על צורכי בני ביתה, איך ינהגו באמת וצניעות". מכל תכונות האופי ("הליכות") בחר דווקא בשתי התכונות הללו. ומכאן נכון היה להילחם בעוז ובתקיפות למען רדיפת האמת.

חידושיו של רש"י

אפשר לומר שרש"י היה מאבות הלמידה הפעילה והמשמעותית. על דרך הלימוד בבית מדרשו ניתן ללמוד מריבוי תלמידיו שהפכו לפרשנים מובילים.

המרכיב החשוב ביותר בחדשנות של רש"י הוא **עידוד התלמידים ליצור**. בבית מדרשו של רש"י הייתה פריחה חסרת תקדים, הן בריבוי החכמים שעסקו בכתיבה; הן בכמות הגדולה של יצירתם הספרותית

קשה להניח שבלא עידודו המפורש של רש"י הייתה היצירה הפרשנית זוכה לפריחה כה גדולה ולעיסוק כה אינטנסיבי, כבר במאה ה-11 ובראשית המאה ה-12. התלמידים של רש"י אף מזכירים אותו כמי שנשא ונתן עמיהם בעת כתיבת חיבוריהם. את תפקידו בישיבתו ראה "המורה הגדול", רש"י, לא רק ביצירתו שלו, אלא גם בהכשרת התלמידים ללכת בעקבותיו.

פן נוסף של הפתיחות הוא הקירבה הגדולה בין רש"י לתלמידיו, היעדר כל דיסטנס, כמה שונה חבורת הלומדים בבית מדרשו של רש"י ממה שהיה מקובל בבבל ובספרד. האווירה המיוחדת בקרב חבורת הלומדים שישבה לפני רש"י, כפי שהיא עולה ממקורות שבחבורה זו שררו יחסי קירבה גדולים בין המורה לתלמידיו ובין התלמידים לבין עצמם. הם נשאו ונתנו בחופשיות מוחלטת, חונכו לביקורתיות ולשימוש במקורות רבים ומגוונים, ובעיקר: ליצור בתחומים רבים וחדשים.

לצפייה בסרטון על רש"י,
נא להקליק על התמונה
או לסרוק את הברקוד

אין להתפלא שיצירת התלמידים נושאת אופי אישי כל-כך, ובה הם מרבים להזכיר את רש"י. כך נשתמרו לנו פרטי פרטים על מעשיו והנהגותיו בתחומים רבים של החיים. "רבי" או "רבינו" הוא העומד במרכזם של החיבורים שכתבו תלמידיו של רש"י.

תחושת השליחות שפיעמה בקרבו, ובעיקר על רקע המציאות הדתית והחברתית בקהילות צרפת. רש"י ראה את תקופתו כתקופה בה דברי תורה מכונסים בחוגים מצומצמים מדי של תלמידי חכמים, ולכן נהג כעצת הלל לפזר תורה לתלמידים ראויים, יוצרים ומחדשים, בתקווה שהם יפיצו את התורה בחוגים רחבים, וכך יגדילו תורה ויאדירו. פירושו המקיפים לתלמוד ולמקרא עוררו גם הם לימוד פורה ביותר.

כתב רש"י

הדפסה ראשונה הידועה לנו של פירוש רש"י לתורה נוצרה בשנת 1475 (ה'רל"ה), ברג'ו די קלבריה שבאיטליה. במהדורה זו הודפס פירוש רש"י בכתב הרהוט היהודי-ספרדי, על מנת להבדילו מגוף הטקסט המקראי שהודפס באותיות עבריות מרובעות. בעקבות כך מכונה כתב זה כיום "כתב רש"י", אך למעשה זהו הכתב הקורסיבי (הרהוט) שהיה נהוג בספרד בימי הביניים.

תמונת בית מדרש על שם רש"י בוורמיזא, המאה ה-19

לזכור להמשך הלימוד- מה התחדש לי בשיעור זה?

ר' משה בן מימון – הרמב"ם

² אחד מגדולי ישראל שבכל הדורות, רבי משה בן מימון, נולד בקורדובה שבספרד בשנת ד"א תתצ"ח (1138) ונפטר בשנת ד"א תתקס"ה (1204) בפוסטט (קהיר העתיקה) שבמצרים.

דיוקנו הנפוץ של הרמב"ם, המבוסס על תמונה, ככל הנראה דמונית, מן המאה ה-18

אביו ר' מימון היה דיין העיר קורדובה, וקיבל את תורתו מר' יוסף אבן מיגאש, תלמידו ויורשו הרוחני של הרי"ף. בשנת ד"א תתק"ח (1148), לאחר פלישת שבט מוסלמים פנאטיים לספרד, גלתה המשפחה מקורדובה ונדדה ממקום למקום, ולבסוף התישבה בפאס שבמרוקו בשנת ד"א תתק"כ (1160). כבר אז התחיל הרמב"ם לחבר את חיבוריו המפורסמים.

בפאס עסק הרמב"ם גם בלימוד חכמת הרפואה, וממקצוע זה התפרנס כל ימי חייו. בשנת ד"א תתקכ"ה (1165) עזבה המשפחה

את צפון אפריקה ועלתה לארץ ישראל.

העלייה לארץ ישראל

לצפייה בסרטון על הרמב"ם
נא להקליק על התמונה או
לסרוק את הברקוד

בשנת 1165 הפליגו הרמב"ם ומשפחתו מסבתה (מרוקו הספרדית של היום), אל עכו שבארץ ישראל, בה התיישבו. הקהילה היהודית בעכו הייתה בימים ההם מהגדולות בארץ ישראל, וקיבלה בכבוד רב את משפחת הרמב"ם. רב העיר עכו, רבי יפת בן רבי אליהו, התקשר בקשרי ידידות עם הרמב"ם, ידידות שנמשכה גם לאחר שנים באמצעות קשרי מכתבים, ולבסוף על ידי מינויו של רבי יפת כאחד הדיינים בקהילת אלכסנדריה, שהייתה תחת מרותו של הרמב"ם כראש רבני מצרים. חמישה חדשים לאחר העלייה לארץ ביקרו הרמב"ם, אביו ורבי יפת בירושלים, שהו שם שלושה ימים והתפללו בהר הבית. משם הם נסעו לחברון, והתפללו במערת המכפלה.

את ביקורו בארץ מתאר הרמב"ם כך:

בליל אחד בשבת בארבעה ימים לחודש אייר נכנסתי לים, וביום שבת, עשירי לאייר שנת תתקכ"ה עמד עלינו נחשול שבים לטבענו והיה זעף גדול בים, ונדרתי עלי: שני ימים אלו אצום בהם ואתענה בהם.. ואצווה על בני לעשות כן עד סוף כל הדורות, ויתנו צדקה כפי כוחם... בליל אחד בשבת, ג'

בית הרמב"ם במרוקו

ימים לירח סיוון, יצאתי מן הים בשלום ובאתי לעכו ונצלת מן השמד והגענו לארץ ישראל. יום זה נדרתי שיהיה יום ששון ושמחה... וביום שלישי בשבת, ד' חשוון, יצאנו מעכו לעלות לירושלים תחת סכנה, ונכנסתי לבית הגדול והקדוש והתפללתי בו. ובאחד בשבת, ט' בחודש חשוון יצאתי מירושלים לחברון, לנשק קברי אבותי במערה... ושני ימים אלו... נדרתי שיהיו יום טוב ותפילה ושמחה לה' לאכילה ולשתייה... וכשם שזכיתי וראיתי בחורבנה כך אזכה אני וכל ישראל לראות בנחמתה, אמן.

כעבור חמישה חודשים ירדה המשפחה והשתקעה במצרים, בשל הקושי להיאחז בארץ ישראל עקב הכיבוש הצלבני ומיעוט הפרנסה. תחילה התגוררה המשפחה באלכסנדריה, וכעבור שנים ספורות עקרה לפוסטאט, קהיר העתיקה. שם נשא הרמב"ם את בתו של ר' מישאל הלוי בן ר' ישעיהו החסיד הלוי אלתקא, חתנו של רבי דוסא בן יעקב, ושם גם נולד בנו היחיד, אברהם (1186 - 1238). בקהיר מצא הרמב"ם מצב שבו כת הקראים שלטה בכיפה, והשפעתם החברתית והדתית הורגשה היטב על ידי היהודים הנאמנים לתורה שבעל פה. נגד כת זו לחם הרמב"ם בתקיפות. הרמב"ם מונה רב וראש הקהילה ועסק בתורה, הוראה, חיבור ספרים, אגרות ותשובות, ואף נתמנה לרופאו של השולטן צאלח - א - דין המפורסם ומשפחתו.

ר' משה הספיק לעסוק בכל שטחי המדע והפילוסופיה, ובכל מקצועות התורה - תלמוד והלכה, פילוסופיה ומוסר, והריץ תשובות מרובות בכל הנושאים הללו לקצות העולם היהודי דאז. שיטותיו בפילוסופיה, כפי שהן מופיעות בספרו מורה נבוכים, עוררו פולמוס גדול, שנמשך עוד דורות רבים לאחר מכן. בספרו משנה תורה סיכם הרמב"ם את כל התורה שבעל - פה להלכה בסדר מופתי, ובספר המצוות קבע קריטריונים למנין תרי"ג המצוות. קהילות שלמות קיבלו עליהן לפסוק כדבריו בכל דין ודין, ובמיוחד התחבב הרמב"ם על יהדות תימן. בתשובותיו חומר רב על העולם היהודי של תקופתו, מנהגיו, אמונותיו, בעיותיו, ומהן ניתן ללמוד כיצד הנהיג והדריך דבר הדור את בני דורו בדבריו, היפים לא רק לשעתם אלא גם לדורות.

הרמב"ם סיים את כתיבת ספרו הראשון, הפירוש למשנה, בשנת ד"א תתקכ"ח (1168). זהו הפירוש הראשון המקיף למשנה שהתפשט בעולם היהודי, ונוסף לפירוש ציין בו הרמב"ם בקביעות איך נפסקה לדעתו ההלכה בכל ענין, וכן חיבר מבוא מקיף למשנה, ומבואות מפורטים לסדרי קודשים וטהרות, לפרק 'חלק' שבסוף מסכת סנהדרין ולמסכת אבות ('שמונה פרקים').

כל חייו המשיך הרמב"ם לשכלל ולתקן את פירושו, וכל מעתיק העביר לדורות הבאים את הנוסח שהגיע אליו, גם אם לא היה הנוסח הסופי שיצא מתחת ידי המחבר. פירושו למשנה נכתב בשפה הערבית באותיות עבריות, שפת הדיבור והלימוד של כל יהודי ארצות האיסלם (בשפה זו כתב בעתיד את כל חיבוריו, מחוץ ל'משנה תורה'). הפירוש תורגם במשך השנים בידי מתרגמים שונים, ובדפוסי התלמוד הונצח נוסח משולב של מתרגמים שונים מתקופת שונות, משובש לא מעט. בדורנו תירגם הרב יוסף קאפח מחדש את פירוש המשניות של הרמב"ם על - פי כתב ידו של הרמב"ם עצמו ששרד ברובו בדרך פלא עד ימינו, ובו תיקונים, שינויים והוספות רבות, שרבים מהם לא נכנסו לתרגומים הרגילים. 'סתירות' רבות בין פירושי הרמב"ם למשנה ובין ספר 'משנה תורה' נפתרו, כאשר התברר שהגירסה האחרונה בפירוש המשנה זהה למסקנה ההלכתית שבספר 'משנה תורה'. פירוש המשניות של הרמב"ם בתרגום החדש של הרב קאפח יצא לאור בידי מוסד הרב קוק בשנים תשכ"ג - תשכ"ח (1963 - 1968) עם המקור הערבי ועם שינויי נוסחאות והערות מקיפות, ועתה הוכנס נוסח התרגום הזה של הפירוש למאגר.

בתוך פירוש המשנה מתייחד הפירוש למסכת אבות, ובמיוחד ההקדמה לפירוש על אבות המכונה 'שמונה פרקים', העוסקת בכוחות הנפש ובדרכי חינוכם וחיזוקם.

הרמב"ם נפטר בפוסטאט (קהיר העתיקה) שבמצרים בכ' בטבת ד'תתקס"ה (13 בדצמבר 1204) בגיל 66. המסורת אומרת שלפי דרישתו המפורשת "אל נא תקברוני במצרים" הועברה גופתו ממצרים לטבריה ובה אכן עומד ציון שמקובל כמקום קבורתו.

מתחם קבר הרמב"ם בטבריה

בשנת 2009 נחנך בסמוך לקברו של הרמב"ם מרכז מבקרים חדש, מרכז מורשת הרמב"ם, המציג את פועלו.

לזכור להמשך הלימוד- מה התחדש לי בשיעור זה?

הרמב"ן - רבי משה בן נחמן

רמב"ן (1194 - י"א בניסן ה'ל', 1270 בערך) היה מגדולי חכמי ספרד, פוסק, פרשן, הוגה, מקובל ורופא. בלשונות אירופה מקובל לכנות את רמב"ן (נחמנידס), על שום האופן בו נכתב שמו ביוונית.

קורות חייו

רמב"ן נולד בגירונה, קטלוניה, צפון מזרח ספרד המודרנית, בשנת 1194, ונפטר בשנת 1270 בארץ ישראל.

רמב"ן נמנה בין גדולי רבני ישראל בימי הביניים. גם בתקופת תור הזהב של גדולי הראשונים, אך מעטים השתוו להתפרסותו על מקצועותיה השונים של תורת ישראל ולהשפעתו העמוקה על עולם התורה. ספריו וספרי תלמידיו ותלמידי תלמידיו, תופסים מקום חשוב ומרכזי הן בלימוד התורה והן בתחום ההלכה הפסוקה.

בית הרמב"ן בעיר העתיקה של גירונה [מתוך ויקיפדיה]

הרמב"ן שלח ידו במספר רב של תחומים - היה פרשן מקרא, חכם תלמודי, רופא, הוגה דעות, מקובל ואף שלח ידו מעט בשירה.

האזור בו חי ופעל רמב"ן נמצא בין ספרד הנוצרית לספרד המוסלמית ולכן ניכרים עקבות השתיים בהגותו. הוא ממזג בכתיבתו את הפילוסופיה הספרדית יחד עם שיטת הניתוח של חכמי אשכנז.

הרמב"ן הותיר ארבעה בנים: נחמן, שלמה, יוסף ויהודה ומספר בנות שלא נודע לנו שמן.

פירושו למקרא

פירוש הרמב"ן על התורה מתוך כתב יד אדלר 662, המתוארך לאמצע המאה ה-15. עוד בצעירותו חיבר הרמב"ן פירוש לספר איוב. מאוחר יותר, עדיין בהיותו בספרד, חיבר את פירושו המפורסם לחמשה חומשי תורה. כמו כן חיבר הרמב"ן פירושים גם לספר שיר השירים ולישעיהו, פרק נ"ג.

עם עלותו לארץ ישראל ערך הרמב"ן תיקונים לפירושו, בהם שינה, הוסיף ואף מחק קטעים מהמהדורה הראשונה של חיבורו. זאת בעקבות חשיפתו לחיבורים נוספים או בעקבות התרשמותו מהגאוגרפיה של ארץ ישראל או ממצאים שנתגלו לעיניו.

פירושו המונומנטלי לתורה התפרסם מאוד. הפירוש מתאפיין באריכות ביחס לחכמי תקופתו. לשם השוואה, במקום בו רשב"ם, נכדו של רש"י, כתב חצי שורה של פירוש על פסוק, רמב"ן מסוגל להאריך עד כדי שניים ושלושה עמודים.

בפירוש מתגלה רמב"ן כחוקר מעמיק המפרש את המקרא בהתאם לתוצאות מחקרו. הפירוש עוסק בביאור המילים, המצוות היוצאות מן הכתוב, היחס בין מדרש חז"ל לכתוב והיחס בין הסיפור המקראי לתוכנו הפנימי.

בפירושו למקרא, מתעמת רמב"ן עם פירושיהם של שני הפרשנים החשובים של ימי הביניים - רש"י וראב"ע – אותם הוא מצטט. בדומה לרש"י הוא מביא את מדרשי חז"ל, אך בניגוד לו הוא מתעמק ודן במדרשים וקובע האם הם תואמים את פשט הכתוב.

הרמב"ן היה הראשון מבין פרשני המקרא היהודיים שהביא בביאורו לתורה את ארבעת הרבדים של פירוש התורה על דרך הפרד"ס, ארבעת רבדים אלה, מקורם בחז"ל במדרש האגדה וההלכה, אך החל מן המאה הראשונה הייתה נהוגה בעיקר בפרשנות המקרא הנוצרית. שהבחינה בין "ארבעה הגיונות לכתוב.

- **הפשט**, הפירוש המילולי, וכלשונו ודרכו של הרמב"ן, "פשוטו של מקרא". בדרך זו, מבאר הרמב"ן את פשט מילות הכתוב על דרך ההסבר הפילוסופי-פיזיקלי.
- **רמז**, פרשנות טיפולוגית, דהיינו פרשנות שאינה מקישה מכתוב אחד על משנהו, אלא ממאורע אחד על מאורע אחר. וכלשון הרמב"ן: "כל מה שאירע לאבות סימן לבנים וכולם באים ללמד על העתיד". כך למשל רואה הרמב"ן את ששת ימי הבריאה כרמז לכל המאורעות העתידיים לבוא.
- **דרש**, פרשנות אלגורית, בדרך זו מבאר הרמב"ן את דרך ההשגחה האלוהית לאורך ההיסטוריה.
- **סוד**, ובלשון הרמב"ן "על דרך האמת", או "דרך האמת לאמיתו" בדרך זו מבאר הרמב"ן את הפסוקים בדרך הקבלה, דהיינו, הוא רואה את המקרא כחלק ורמז של ועל האלוהות עצמה והיחסים השונים בין הספירות.

פירושו לתלמוד

הרמב"ן, שעמד בראש ישיבה גדולה שנקראה גרונה בברצלונה, חיבר ספרי חידושים על מספר רב של מסכתות מהתלמוד בבלי.

רמב"ן כמקובל

אגרת הרמב"ן ע"ג קיר הכניסה לבית כנסת הרמב"ן, ברובע היהודי

הרמב"ן, בשונה ממקובלי גירונה, היה קנאי לסודיותו של הידע הקבלי, על כן אין בידינו יחידות טקסטואליות רחבות היקף שבהן מפרט הרמב"ן את משנתו הקבלית. בפירושו לתורה שתל הרמב"ן את סודותיו הקבליים והסווה אותם בתוך דבריו. במבוא לפירושו לתורה כותב הרמב"ן שהקורא הרגיל לא יוכל להבין את רמזיו הדקים בעניינים אלה, ורק בעל מסורת קבלית יוכל לרדת לעומקם. סמכותו ההלכתית של רמב"ן תרמה רבות להתפשטות הקבלה.

ארץ ישראל

אהבתו של רמב"ן לארץ ישראל לא ידעה גבול, ובניגוד לרבי יהודה הלוי, הוא הצליח לחיות בארץ ישראל מספר שנים. רמב"ן כתב שירים ומסות על ארץ ישראל, וגם בפירושו הוא מרבה לשבחה.

ציור קיר של רמב"ן, על גבי האודיטוריום בעכו

לאחר שנאלץ לצאת את ספרד, בלחץ האפיפיור קלמנס הרביעי, הגיע רמב"ן לארץ ישראל בחודש אלול ה'כז (1267), בגיל 73. הוא תיאר את מצבה העגום של ירושלים, בה ארגן קהילה ובנה בית כנסת. ברובע היהודי של העיר העתיקה בירושלים ישנו בית כנסת המיוחס לרמב"ן, אך ייחוס זה הנו מאוחר (ראשית המאה ה-16, וכנראה שמדובר בבית הכנסת

אותו תיאר רבי עובדיה מברטנורא בשנת 1488. אלחנן ריינר הוכיח שבית הכנסת עליו דיבר הרמב"ן היה בהכרח בתוך השכונה היהודית, שנמצאה בהר ציון שמחוץ לחומה של ימינו, כנראה בקרבת כנסיית הדורמציין.

לאחר מכן פנה רמב"ן לעכו, שם מסר את "דרשת ראש השנה" ב-1269, ומשם לא ידוע לאן המשיך. מסורות שונות מייחסות את קבורתו לירושלים (ליד כפר השילוח), לחיפה, או לחברון. חותמו האישי של הרמב"ן התגלה בשנת 1972 בתל כיסון, בדומה של עכו, והכיתוב עליו הוא: 'משה בר נחמן ננ (נוח נפש) גירונדי חזק'.

היכן קבור הרמב"ן?

הרמב"ן הלך לעולמו שנים ספורות לאחר עלייתו ארצה. ואכן כפי שכתב אודות רצונו להיקבר ליד האבות הקדושים במערת המכפלה, יש המצביעים עד היום הזה על מקום קברו הסמוך לכניסה לשערי המערה. כפי שציין נוסעי ארץ ישראל הקדומים: "ובמעלות רבות עולים אל פתחה של מערת המכפלה ועל המעלה הראשונה לשמאל הפתח הראשון הוא קבר הרמב"ן". עד היום ניגשים רבים להתפלל ליד קברו, לפני כניסתם אל קברי האבות הקדושים.

יש מסורות אחרות האומרות שהרמב"ן בסופו של דבר הלך לעולמו בירושלים ולפיכך נקבר בהר הזיתים במערה המכונה מערת רבי עובדיה מברטנורא, או במערה הסמוכה למערת שמעון הצדיק והקרויה על שמו, מערת הרמב"ן.

עם זאת, אלמוני, תלמיד הרמב"ן שכתב את ספרו שנים מספר לאחר פטירת רבו, מציין את מקום קבורתו בחיפה: "מעכו לחיפה שם בית-הקברות בתחתית הר הכרמל, שם קבורת הרב הגדול רבינו שמשון בר אברהם מבעלי התוספות זצוק"ל וכו', ומורי הרב ר' משה בר נחמן מגירונא זצוק"ל, וכמה גדולים שלא ידענו שמותם". לפי דעה זו, מיקום קבר הרמב"ן הינו בבית הקברות היהודי העתיק, ליד רחוב יפו בתחתית העיר חיפה. אך גם המיקום הצפוני נתון למחלוקת, ומסורות אחרות מצביעות על מקום קבורתו דווקא בעכו, עיר הנמל בה דרכה לראשונה כף רגלו בארץ ישראל.

על הרמב"ן כשומר הגחלת היהודית במשך הדורות וכמי שפסק שיש מצווה מן התורה להקים מדינה יהודית בארץ ישראל, נא להקליק על התמונה או לסרוק את הברקוד

לזכור להמשך הלימוד- מה התחדש לי בשיעור זה?

מעגל השנה

שנה מעוברת

כידוע החודשים נקבעים על פי מחזור הלבנה, ואילו השנים על פי עונות השנה התלויות במחזור החמה, וזאת מפני שחג הפסח צריך להיות תמיד בתקופת האביב, שנאמר (דברים טז, א): "שְׁמֹר אֶת חֹדֶשׁ הָאָבִיב וְעָשִׂיתָ פֶּסַח לַה' אֱלֹהֶיךָ, כִּי בַחֹדֶשׁ הָאָבִיב הוֹצִיאָךְ ה' אֱלֹהֶיךָ מִמִּצְרַיִם לֵילָה". כדי להתאים את החודשים לשנת החמה, צריכים לעיתים לעבר את השנה, היינו להוסיף עוד חודש אחד, שתהיה אותה שנה בת שלושה עשר חודשים. ואין מעברים אלא חודש אדר, ועל ידי כך דוחים את חודש ניסן, כדי שיחול באביב. בעבר היה בית הדין מחליט על עיבור השנים לפי מצב

פניני הלכה

החקלאות וחשבון השנה, ואילו כיום שאין לנו בית דין סמוך, קבעו חכמים מחזור קבוע של תשע עשרה שנה, שמתוכו שנים פשוטות ושבע מעוברות.

מצוות חודש אדר בשנה מעוברת

בשנה מעוברת מקיימים את ימי הפורים וקריאת ארבע פרשיות באדר השני. פורים – כדי לסמוך את השמחה על גאולת פורים לגאולת מצרים. וארבע פרשיות, מפני שפרשיות 'שקלים', 'פרה' ו'החודש', נתקנו כהכנה לקראת חודש ניסן. ופרשת 'זכור' צריכה להיקרא לפני פורים שאף הוא באדר שני.

אולם גם באדר הראשון יש חגיגות מסוימת. לפיכך, אין מתענים ומספידים ונופלים אפיים בי"ד וט"ו שבאדר הראשון. ונכון להרבות בסעודה ביום י"ד שבאדר הראשון, והוא נקרא 'פורים קטן'.

וכן מה שאמרו חכמים: "משנכנס אדר מרבין בשמחה", משמע שמרבים בשמחה משנכנס אדר הראשון.

בר מצווה בחודש אדר

בר מצווה: כיוון שאדר השני הוא העיקרי, לפיכך מי שנולד בשנה רגילה בחודש אדר, ושנת בר המצווה שלו בשנה מעוברת, יום בר המצווה שלו יחול באדר השני. ואם כשנולד היתה השנה מעוברת והוא נולד באדר הראשון, וגם שנת בר המצווה היתה מעוברת, יום בר המצווה שלו יחול באדר הראשון.

יום זיכרון שחל באדר, **למנהג ספרדים** בשנה מעוברת מקיימים את יום הזיכרון באדר השני, שהוא אדר העיקרי לעניין פורים וארבע פרשיות. **ולמנהג אשכנזים** מקיימים את יום הזיכרון באדר הראשון, כדי שלא לדחות את המצווה, ואדר השני הוא עיקרי רק לעניין פורים וארבע פרשיות ולא לשאר העניינים.

אתם מכירים חברים או חברות שנולדו בחודש אדר? שאלו אותם מתי הם מציינים את יום ההולדת, מתי הם ציינו את בר/בת המצווה ושתפו את חבריכם לקבוצת הלימוד.

שתפו את החברים

ארבע הפרשיות

א. יש ארבע שבתות בחודש אדר וסמוך לו שקוראים בשני ספרי תורה כל שבת: שקלים, זכור, פרה והחודש. ובירושלים בשנה שחל בה "פורים המשולש" יקראו בשני ספרי תורה חמשה שבתות רצופות. כי ב"פורים המשולש" בשבת קוראים גם "ויבא עמלק".

מפסקי הרב מרדכי אליהו

שבת שקלים

ב. השבת הראשונה מארבע השבתות החשובות של חודש אדר. כתוב במשנה (מגילה כט.): "ראש חדש אדר שחל להיות בשבת - קורין בפרשת שקלים". ובגמרא. "תנן התם: באחד באדר משמיעין על השקלים.. אמר רבי יאשיה: דאמר קרא (במדבר כ"ח) "זאת עלת חדש בחדשו". אמרה תורה: "חדש והבא קרבן מתרומה חדשה" וכך אומר רש"י: "קורין בפרשת שקלים - להודיע שיביאו שקליהם באדר" וכל זה כדי שיביאו שקליהם שיכינו אותם לבית המקדש. אע"פ שהסכום לא גדול, סה"כ עשרה גרם כסף טהור. כיון שזה קרבנות

שמכפרים על כלל ישראל. יש על זה יצה"ר גדול. לכן מודיעים לאנשים חודש מראש להכין את הכסף לתרומה זו. ואם אדם לא שילם - ממשכנים אותו בעל כורחו. ג. [יש מחלוקת בחז"ל לסיבת קריאת פרשת שקלים בימינו]. לפי רש"י קוראים בתורה פרשת שקלים בימינו כמו שקראו בזמן בית המקדש להזכיר על חובת השקלים. ואנו קוראים שקלים כ"זכר" לקריאה שהיתה בזמנם. לפי דעת ה**לבוש והמשנה ברורה** בגלל שאנו לא יכולים לתרום שקלים ממש למקדש לכן אנו קוראים בבחינת "ונשלמה פרים שפתינו" בקריאת הפרשה של כי תשא.

בשבת שלפני ר"ח אדר **הסמוך לניסן** מוציאים שני ספרים, מנהג הספרדים לקרוא בראשון שבעה עולים בפרשת השבוע, ואומרים חצי קדיש, והמפטיר קורא בספר שני פרשה ראשונה של "כי תשא", עד "לכפר על נפשתיכם", ואומרים חצי קדיש פעם שניה ומפטירין "ויכרות יהוידע". ומנהג האשכנזים לומר קדיש פעם אחת וכשאומרים אותו מניחים את שתי ספרי התורה על הבמה.

אם חל ר"ח אדר בשבת מוציאים שלושה ספרים. בראשון קורין שישה עולים ואין אומרים קדיש. (ואם קראו ז' עולים אומרים קדיש). ובשני קורא השביעי בפרשת ר"ח "וביום השבת" עד "ונסכו" ואומרים חצי קדיש. והמפטיר קורא בשלישי פרשת "כי תשא", ואומרים חצי קדיש. ומנהג האשכנזים כדלקמן.

מפטירין "ויכרות יהוידע". ואומרים פסוק ראשון ופסוק אחרון של הפטרת שבת ור"ח "כה אמר ה' השמים כסאי". מנהג האשכנזים לא להוסיף פסוקים בהפטרה.

שבת זכור

תקנו חכמים לקיים את מצוות התורה, לזכור את מעשי הרעים של עמלק ולא לשוכחם, בקריאת פרשת 'זכור' פעם בשנה. ובזכירה של פעם אחת בשנה מקיימים את מצוות התורה, כי רק אם תעבור שנה שלימה בלא זכירת עמלק, הרי שעניינו נעשה שכוח, אבל בזכירה של פעם אחת בשנה מקיימים את הזכירה. ותקנו לקרוא את פרשת 'זכור' בשבת שלפני פורים, כדי לסמוך את זכירת עמלק למחיית המן שהיה מזרעו.

פניני הלכה

מן התורה צריך לבטא את הזכירה בפה, אבל אין צורך שכל אחד יקרא את פרשת 'זכור' בעצמו, אלא בשמיעת הקריאה מפי הקורא בתורה – יוצאים כולם ידי מצוות הזכירה.

לכתחילה ראוי שכל אחד ישמע את הקריאה בטעמים ובמבטא המקובלים במשפחתו. אולם מצד הדין, בני כל העדות יכולים לצאת ידי חובתם בכל הנוסחים המקובלים בישראל, בין ספרדי בין אשכנזי בין תימני.

מפסקי הרב
מרדכי אליהו

מי שנמצא במקום שאין בו מניין, אם הוא במקום שיש בו ספר תורה, יקרא בו את פרשת 'זכור' בלא מניין. ואם אין שם ספר תורה, יקרא את פרשת 'זכור' מתוך חומש או סידור.

מצוות צריכות כוונה, ולכן צריכים לכוון בקריאת פרשת 'זכור' לקיים את מצוות זכירת מעשה עמלק. וטוב שלפני הקריאה יכריזו על כך הגבאי או הקורא.

מוציאין שני ספרים וקורין בראשון שבעה עולים בפרשת השבוע, אומרים חצי קדיש, והמפטיר קורא בספר שני "פרשת זכור" ואומר חצי קדיש, ומפטירין "פקדתי וכו'", ומנהג הספרדים להוסיף לפני כן פסוק "ויאמר שמואל", וגומרין התפילה כשאר שבתות. ומנהג האשכנזים לומר קדיש פעם אחת וכשאומרים אותו מניחים את שתי ספרי התורה על הבמה.

לסרטון הסבר על
שבת זכור נא
לסרוק או להקליק
על התמונה

שתפו את
החברים

פרשת זכור חייבים לקרוא מדאורייתא, ויש אומרים שפרשת פרה גם כן חיובה מהתורה, ולכן יזהר הקורא לקרוא בקול רם כדי שישמעו כל הקהל ויכוונו לצאת ידי חובה וגם הש"ץ יכוין להוציאם ידי חובתם. וטוב להכריז על כך.

טוב לקרוא בספר התורה הכשר והמהודר שיש בבית הכנסת. וטוב שכל אחד ואחד ישתדל לשמוע קריאת פרשת זכור בספר תורה ובניגון לפי מנהג עדתו. ובדיעבד יוצאים ידי חובה בכל ספרי תורה ובכל סוגי הקריאות.

יש אומרים שנשים פטורות מקריאת "זכור" וכך נהגו הספרדים, ואם באות לשמוע יחשבו בליבן שהן לא מקבלות עליהם כנדר. ויש אומרים שנשים חייבות וכך נהגו חלק מהאשכנזים.

שתפו את חבריכם לקבוצת הלימוד בדרך בה ציינו את 'שבת זכור' בקהילתכם בחו"ל או בבית הספר בו למדתם בחו"ל.

האם נשים חייבות לשמוע פרשת 'זכור'?

לדעת רוב הפוסקים נשים אינן חייבות במצוות זכירת עמלק, מפני שמצוות הזכירה קשורה למצווה למחותו, וכיוון שנשים אינן מצוות להילחם, גם אינן צריכות לזכור את מעשה עמלק. ויש אומרים שנשים שייכות למצוות המלחמה, שהן צריכות לסייע ללוחמים, ולכן גם עליהן מוטלת המצווה לזכור את עמלק. ואף שקבעו חכמים זמן לקריאת פרשת 'זכור', בשבת שלפני פורים, מכל מקום מהתורה אין לה זמן, והרי היא מצווה שאין הזמן גרמה ונשים חייבות בה.

פניני הלכה

למעשה, נשים פטורות משמיעת פרשת 'זכור', אולם לכתחילה טוב שנשים תשמענה את פרשת 'זכור', וכך נוהגות נשים רבות. ומי שקשה לה לבוא לבית הכנסת ובכל זאת רוצה לקיים את המצווה, תקרא בעצמה את הפרשה מתוך חומש, שלדעת רבים, גם באופן זה היא יוצאת ידי חובת הזכירה מהתורה. ובמקום שמקיימים בבית הכנסת שיעור לנשים, אפשר להוציא להן ספר תורה ולקרוא בפניהן פרשת 'זכור'. ואף שאין שם מניין, יש בזה הידור, שתשמענה את הפרשה מספר תורה כשר.

שבת פרה

בשבת שקודם שבת האחרונה של אדר (ואם חל ר"ח ניסן בשבת אז בשבת האחרונה של אדר) מוציאין שני ספרים, בראשון קורין ז' עולים, ואומר חצי קדיש, והמפטיר קורא בספר שני פרשת "זאת חקת התורה". ואומרים חצי קדיש, ומפטירין ביחזקאל לו" בן אדם בית ישראל" וגו'. ומנהג האשכנזים לומר קדיש פעם אחת וכשאומרים אותו מניחים את שתי ספרי התורה על הבמה.

שבת החודש

השבת האחרונה מארבע השבתות המיוחדות שלחודש אדר. בשבת שלפני ר"ח ניסן מוציאים שני ספרים. בראשון קורין שבעה עולים בפרשת השבוע, ואומרים חצי קדיש, והמפטיר קורא בספר שני בפרשת "בא", "החדש הזה לכם", ואומרים חצי קדיש, ומפטירין ביחזקאל מה" בראשון באחד לחדש", ומנהג האשכנזים לומר קדיש פעם אחת וכשאומרים אותו מניחים את שתי ספרי התורה על הבמה.

אם חל ערב ראש חדש ניסן בשבת מנהג הספרדים להוסיף פסוק ראשון ופסוק אחרון מהפטרת "מחר חודש".

אם חל ראש חדש ניסן בשבת מוציאים שלושה ספרים. בראשון קורין שישה עולים בסדר היום ולא אומרים קדיש, ואם עלו שבעה, אומר חצי קדיש ובספר השני קורא השביעי בפרשת ר"ח "וביום השבת" עד" ונסכו" ואומרים חצי קדיש, ובשלישי קורא המפטיר בפרשת "החדש הזה לכם", ואומר חצי קדיש, ומפטירין "בראשון באחד לחדש", ואומר פסוק ראשון ופסוק אחרון של הפטרת שבת ור"ח "כה אמר ה' השמים כסאי". מנהג האשכנזים כדלקמן.

לזכור להמשך הלימוד- מה התחדש לי בשיעור זה?

תענית אסתר

מדוע מתענים ב"ג אדר ולא בניסן, במועד בו צמה אסתר את צומה? מנהג כל ישראל, עוד מתקופת הגאונים, להתענות ב"ג באדר, זכר לתעניות שהתענתה אסתר לפני שנכנסה אל המלך כדי לבטל את הגזירה, וזכר לתענית שהתענו ישראל ב"ג באדר באותה שנה [בעקבות גזירת המן]. [כידוע] יום י"ג לחודש אדר נקבע על ידי המלכות ליום שבו הותר לשונאי ישראל להשמיד להרוג ולאבד בישראל, ולעומתם הותר לישראל לעמוד על נפשם ולהרוג בשונאיהם. ואף על פי שכבר היה מרדכי משנה למלך, מכל מקום עדיין הסכנה היתה גדולה, ועדיין היו צריכים לרחמי שמים, כדי שיצליחו להתגבר על שונאיהם ולהורגם. על כן היהודים שלא היו צריכים להילחם, התעוררו לתשובה והתענו באותו יום, כפי שידוע ומקובל בישראל, שבעת צרה מתעוררים לתשובה. ואין תשובה גדולה יותר מאשר התשובה שעל ידי התענית, אשר מזככת את חומריותו של האדם ומחזירה את רוחניותו למקומה הטבעי והמרכזי.

על כן נהגו ישראל, להתענות בכל שנה ב"ג באדר, זכר לאותה תענית. ועדיין יש שונאים שרוצים להשמידנו, ועדיין אנו זקוקים לתענית ותשובה כל שנה מחדש.

ככלל, דין תענית אסתר קל מדין שאר הצומות הקלים, מפני שהצומות הקלים נתקנו על ידי חכמים, ואילו תענית אסתר נקבעה על פי מנהגם של ישראל. אלא שלמעשה כמעט שאין הבדל בדיניהם.

לסרטון הסבר על
תענית אסתר
ניתן לסרוק את
הברקוד או
להקליק עליו

דיני התפילות והקריאה בתורה בתענית אסתר בשחרית ובמנחה כדין הצומות הקלים, אולם כיוון שהוא ערב פורים, אין נופלים אפיים במנחה. ולמנהג אשכנזים שרגילים לומר 'אבינו-מלכנו' בשחרית ומנחה של תענית, אין אומרים 'אבינו-מלכנו' במנחה. וכאשר י"ג באדר חל בשבת, מקדימים את התענית ליום חמישי, ואזי התענית אינה בערב פורים, וממילא מתפללים מנחה כבכל הצומות.

זכר למחצית השקל

נוהגים לתת צדקה בחודש אדר 'זכר-למחצית-השקל' שהיו נותנים באדר לצורך קרבנות הציבור. והזמן הטוב לנתינת הצדקה הוא לפני תפילת מנחה של תענית אסתר, כדי שהצדקה תצטרף לתענית לכפר.

כמה נותנים? יש שנהגו לתת מחצית מהמטבע המקובל באותו מקום, ויש שנהגו לתת שלושה חצאים מהמטבע, כנגד שלוש פעמים שנאמר 'תרומה' בפרשת שקלים. בימינו המטבע הנפוץ הוא שקל, ואם כן לפי מנהג זה יש לתת שלושה חצאי שקלים.

ויש נוהגים לתת שווי של מחצית השקל. היינו שווי כסף טהור במשקל של כ-10 גרם. וכל המנהגים כשרים, והמוסיף בצדקה תבוא עליו ברכה.

לסרטון על תגלית ארכיאולוגית של מחצית השקל, נא לסרוק או להקליק [התמונה](#)

מי צריך לתת? יש אומרים שמנהג זה שייך לגברים מגיל עשרים ומעלה, שהם היו מחויבים במצוות מחצית השקל, ויש אומרים שגם נערים מגיל שלוש עשרה צריכים לקיים את המנהג, ויש אומרים שנכון לתת זכר למחצית השקל גם עבור קטנים. ויש אומרים שנכון שגם נשים יתנו זכר למחצית השקל, וכך נוהגים כיום, לתת לפחות חצי שקל עבור כל אחד מבני הבית, ואפילו עבור עובר שבמעיי אמו.

ואין לתת צדקה זו מכספי מעשר כספים, שאין אדם רשאי לקיים מצוות ומנהגים שהוא חייב בהם מכספי מעשר כספים. אבל מי שנהג לתת 'זכר-למחצית-השקל' כמנהג המחמיר, ועתה הוא דחוק וקשה לו לקיים את מנהגו בלא להיעזר בכספי מעשר כספים, רשאי לתת משלו 'זכר-למחצית-השקל' כדעה המקילה, היינו חצי שקל עבור הגברים שמעל גיל עשרים, ואת השאר ישלים מכספי מעשר כספים.

הסתכלו בבית הכנסת בו אתם מתפללים, כיצד מקיימים את 'זכר למחצית השקל' ודווחו לחבריכם לקבוצה.

פורים

רקע היסטורי

שמחת הפורים מבטאת את הקדושה הנצחית שבישראל, שאף כי לעיתים היא נסתרת על ידי החטאים, מכל מקום אין היא זזה ממקומה, וישראל אף שהם חוטאים נקראים בנים למקום, והקב"ה מנהיג את העולם ומסבב את האירועים לטובתם של ישראל כדי להצילם ולגואלם.

באותה התקופה עם ישראל היה שרוי במצב קשה מאוד, בית המקדש הראשון נחרב וישראל גלו מארצם, ואמנם כבר הוכרזה הצהרת כורש לפיה הותר ליהודים לחזור לארצם, אולם רק מעטים עלו. האימפריה הפרסית שלטה בכיפה, והציבור היהודי הגדול שברחבי האימפריה התאמץ להתערות בגויים ולהתנהג כמותם, עד שרבים

היו מוכנים להשתחוות לצלם. ובשושן הבירה, יהודים השתתפו בסעודת אחשוורוש וראו בעיניהם איך מוציאים את כלי בית המקדש, שנפלו בשבי האויב בעת החורבן, ומשתמשים בהם לצורך חול, ובכל זאת נהנו מסעודתו של אותו רשע. נדמה היה כי החזון הגדול שלמענו נבחר עם ישראל הולך ונגוז, לא תהיה יותר תקווה לשיבת ציון, העם היהודי כבר לא יביא את דבר ה' לעולם.

אז התעורר בשמים קטרוג נורא על ישראל, שאחר שה' בחר בהם מכל האומות ונתן להם את תורתו והשרה את שכינתו בתוכם, הם נוהגים כגויי הארץ, משתחווים לצלם ואינם עולים לארצם לבנות את בית המקדש. וכנגד זה על פני האדמה קם המן הרשע, מזרע עמלק, והוביל את האימפריה הפרסית לגזירה נוראה שלא היתה כמותה בעולם – "לְהַשְׁמִיד לְהָרֵג וּלְאַבֵּד אֶת כָּל הַיְּהוּדִים, מִנֶּעֶר וְעַד זָקֵן טָף וְנָשִׁים בְּיוֹם אֶחָד, בַּשְּׁלוֹשָׁה עָשָׂר לְחֹדֶשׁ שְׁנִים עָשָׂר הוּא חֹדֶשׁ אֶדֶר, וְשָׁלַלְם לְבֹז" (אסתר ג, יג).

אגב, היו יהודים שטענו כנגד מרדכי, שהוא גרם לגזירה, בזה שעמד בשער המלך ולא הסכים לכרוע ולהשתחוות להמן הרשע, ובכך עורר את חמתו כנגד כל היהודים (אסתר ג, ב-ו).

והנה התברר שהקב"ה מסבב הסיבות, וכבר הקדים תרופה למכה בלקיחת אסתר לאחשוורוש, וכך יכלו מרדכי ואסתר להפר את עצת המן. ונהפוך הוא, במקום ששונאי ישראל יבצעו את זממם, הרגו היהודים בשונאיהם, ואף את המן ובניו תלו על העץ אשר הכין למרדכי, ונעשתה תשועה לישראל, וקרנם התרוממה בין העמים, ונתעוררו בישראל הכוחות לעלות לארץ ישראל וליישבה ולבנות את בית המקדש השני.

פורים במסגרת חגי ישראל

אף שהשמחה על ההצלה היתה עצומה, מתחילה לא היה ברור כיצד צריך לציין זאת. שלחה אסתר לחכמים: "כתבוני לדורות", שיכתבו את מעשה הפורים ויכללוהו בכתבי הקודש שבתנ"ך. ועוד ביקשה אסתר מחכמים: "קבעוני לדורות", שיקבעו את יום הפורים כיום שמחה ומקרא מגילה לדורות. ..חכמים הסתפקו בזה, הן מצד שהדבר עלול לעורר קנאה מצד אומות העולם שיראו שישראל שמחים במפלתם, והן מצד השאלה אם יש מקום להוסיף ולכתוב עוד פעם בכתובים על מלחמת ישראל בעמלק. עד שלבסוף למדו מרמזי הפסוקים שיש מקום לכתוב שוב על המלחמה בעמלק, וכתבו אנשי כנסת הגדולה את מגילת אסתר ברוח הקודש, וקבעו את פורים לדורות.

אנשי כנסת הגדולה הם בית הדין הגדול שהיה בראשית תקופת בית המקדש השני, והיו בו מאה ועשרים זקנים, ...היו בית הדין הגדול שייסד את התקנות הגדולות הראשונות שנחשבות כמצוות מדברי חכמים, ומכוחם נמשכה פעולתם של חכמי תורה שבעל פה.

נס פורים נחשב לנס האחרון שניתן להיכתב בתנ"ך, וכפי שאמרו חז"ל "אסתר סוף כל הנסים". ובכתיבת מגילת אסתר נחתם למעשה התנ"ך.

פורים הוא החוליה המקשרת שבין התורה שבכתב לתורה שבעל פה, וכך אכן מעמדן של מצוות הפורים, שהן מצוות מ'דברי קבלה', שהוא מעמד ביניים בין מצווה מהתורה שבכתב למצווה מדברי חכמים. מצד אחד אינן במעלת המצוות שכתובות בחמישה חומשי תורה, ומצד שני אינן כמעמד מצוות מדברי חכמים, שכן מגילת אסתר נכללת

הידעת? היו קהילות שקבעו לעצמם 'פורים' משלהם ליון נס שארע בקהילתם. מוזמנים לקרוא מאמר [קצר בנושא](#)

בכתובים. ונחלקו הראשונים מה הדין במצב של ספק בדיני פורים, האם ההלכה להחמיר כדין מצווה מהתורה, או שההלכה להקל כדין מצווה מדברי חכמים.

לזכור להמשך הלימוד- מה התחדש לי בשיעור זה?

מצוות פורים

שבע מצוות ישנן בפורים. מתוכן ארבע מיוחדות לפורים, והן: א) קריאת המגילה. ב) משלוח מנות איש לרעהו. ג) מתנות לאביונים. ד) משתה ושמחה. ועוד שלוש מצוות מדברי חכמים, שכמותן יש גם בימים טובים אחרים: א) קריאת התורה לגברים. ב) הזכרת היום באמירת 'על הניסים' בתפילה וברכת המזון. ג) איסור הספד ותענית.

מתי חוגגים את פורים

הלכה מיוחדת במינה היא, שיש לפורים שני תאריכים: ברוב המקומות עושים את הפורים ביום י"ד באדר, ובכרכים המוקפים חומה מימי יהושע בן נון ובשושן עיר הבירה של אחשוורוש, עושים את הפורים ביום ט"ו באדר.

כדי להבין את טעם החילוק שבין המקומות, יש לעמוד תחילה על מהלך העניינים:

א ובשנים עשר חרש הוא חרש אדר בשלושה עשר יום בו אשר הגיע דבר המלך ודחו להעשות ביום אשר שברו איבי היהודים לשלוט בהם ונהפוך הוא אשר ישלטו היהודים המה בשנאיהם: ב נקהלו היהודים בעריהם בכל מדינות המלך אחשוורוש לשלח יד במבקשי רעתם ואיש לא עמד לפניהם כי נפל פחדם על כל העמים: ג וכל שלי המדינות והאחשדרפנים והפחות ועשי המלאכה אשר לפלך מנשאים את היהודים כי נפל פחד מרדכי עליהם: ד כי גדול מרדכי בבית המלך ושמעו הולך בכל המדינות כי האיש מרדכי הולך וגדול: ה ויכו היהודים בכל איביהם מפתח רב והרג ואבדו ונעשו בשנאיהם כרצונם:

[כפי שלמדנו] בי"ג לחודש אדר נפל פחד היהודים על שנאיהם, והצליחו להכותם. וביום שלאחר מכן, בי"ד באדר, נחו מהקרב ועשו אותו יום משתה ושמחה. אבל בשושן הבירה היו שונאי ישראל מרובים, וביום אחד לא הצליחו היהודים להרוג את כולם. לכן באה אסתר המלכה אל המלך אחשוורוש וביקשה שתינתן ליהודים רשות לנקום בשנאיהם יום נוסף. לאחר שהסכים, המשיכו היהודים שבשושן הבירה להרוג

בשונאיהם גם ביום י"ד, ובט"ו באדר נחו היהודים בני שושן מהקרבות, ועשו אותו יום משתה ושמחה.

וכיוון שכבר מתחילה עשו את הפורים בשני ימים שונים, תקנו לציין זאת בכל הדורות. שבכל המקומות יעשו את הפורים ביום י"ד, ובשושן הבירה שבה הנס היה יותר גדול, שבה התרחשו כל המעשים שבמגילה, ובה נקמו היהודים בשונאיהם במשך יומיים, יעשו את הפורים ביום ט"ו. ותקנו שבכל הערים החשובות, כדוגמת שושן הבירה, יהיו עושים את הפורים ביום ט"ו, והביטוי לחשיבות העיר שהיא מוקפת חומה כמו שהיתה שושן.

אלא שבאותו הזמן היתה ארץ ישראל חריבה, ואם היו קובעים את התקנה לפי אותו הזמן, היה יוצא שבכל ארץ ישראל לא תהיה אפילו עיר אחת מוקפת חומה שיעשו בה את הפורים ביום ט"ו באדר. ועל כן, מפני כבודה של ארץ ישראל, תקנו שכל הערים שהיו מוקפות חומה מימות יהושע בן נון, אפילו אם עתה הן חריבות, יעשו את הפורים ביום ט"ו, וכל הערים שלא היו מוקפות חומה בימות יהושע בן נון, יעשו את הפורים בי"ד, זולת שושן הבירה, שלמרות שנוסדה לאחר מכן, הואיל והתרחש בה הנס, עושים בה את הפורים בט"ו.

כיום ירושלים היא העיר היחידה שעושים בה את הפורים בט"ו, כי רק לגביה יש מסורת ברורה שהיא מוקפת חומה מימות יהושע בן נון. ויש ערים שיש לגביהן ספק. ואפילו על מקום שושן הבירה התעורר ספק.

מצוות קריאת המגילה

הכל חייבים במקרא מגילה, גברים, נשים וגרים. והשומע את קריאת המגילה יוצא ידי חובה, ובתנאי שישמע את הקריאה ממי שחייב במצווה, אבל השומע מקטן שאינו חייב במצוות, לא יצא.

עיקר עניינה של מצוות קריאת המגילה לפרסם את הנס. וכל כך חשובה הקריאה ברוב עם כדי לפרסם את הנס, עד שאפילו הכהנים שעבדו בבית המקדש, היו דוחים את הקרבת קרבן התמיד של שחר כדי לשמוע את מקרא המגילה יחד עם הציבור, ורק לאחר מכן היו מקריבים את התמיד. וכן תלמידי חכמים שעוסקים בתורה, למרות שהם יכולים לקרוא את המגילה במניין במקום תלמודם, מבטלים מלימודם כדי ללכת לבית הכנסת ולשמוע את המגילה יחד עם הציבור ברוב עם.

לפיכך, בית כנסת שרגילים לקיים בו בכל יום כמה מנינים, בפורים צריכים להשתדל שיתאספו כולם יחד לקריאת המגילה ברוב עם.

יש מדינות בהן לומדים בפורים, גם בבתי הספר היהודיים. ספרו לחבריכם בקבוצה איך ציינתם שם את פורים. יש לכם תמונות שצילמתם בפורים בחו"ל? הביאו אותן לקבוצה, ושתפו בחוויות שהיו לכם שם.

שתפו את החברים

זמן קריאת המגילה

חייב אדם לקרוא את המגילה בלילה ולחזור לקוראה ביום. והטעם, כמו שזעקו בעת צרתם אל ה' ביום ובלילה, כך צריך לקרוא את המגילה ביום ובלילה.

קריאת המגילה בלילה זמנה כל הלילה, מצאת הכוכבים ועד עמוד השחר. וקריאת היום זמנה כל היום, מהנץ החמה (ובדיעבד מעמוד השחר) ועד שקיעת החמה.

אסור לאכול או לישון קודם קריאת המגילה של לילה. אבל ללמוד תורה מותר. ומי שקשה לו להמשיך בצום תענית אסתר עד אחר קריאת המגילה, רשאי לשתות לפני קריאת המגילה, ובתנאי שלא ישתה שתייה משכרת. וכן מותר למי שרעב לאכול אכילת ארעי לפני קריאת המגילה, היינו פירות בלא גבול, ומזונות עד שיעור כביצה.

וכן הדין לפני קריאת המגילה של יום. אלא שהואיל וזמנה סמוך לתפילת שחרית, ממילא צריך להיזהר בכל האיסורים שלפני שחרית, שהם חמורים יותר. ומכל מקום, מי שכבר התפלל שחרית ועדיין לא קרא את המגילה, לא יאכל לפני שיקיים את המצווה. ובשעת הדחק, מותר לו לאכול אכילת ארעי לפני שישמע את המגילה. גם לאשה אסור לאכול לפני שתשמע את קריאת המגילה. ואם היא רעבה, מותר לה לאכול אכילת ארעי אבל לא אכילת קבע. במקום שיש צורך גדול מאוד, תוכל לבקש ממישהו שיזכיר לה, ותוכל לאכול סעודת קבע לפני קריאת המגילה.

לדעת כמה מגדולי הראשונים, עיקר מצוות הקריאה ופרסום הנס הוא ביום, כמו שאר מצוות הפורים שמצוותן ביום. ועל כן צריכים יותר לדקדק בקריאת היום, וכן צריך להתאמץ יותר שתהיה ברוב עם, ולכל הפחות במניין.

דין נשים לעניין קריאת המגילה

כיוון שהדין שנוי במחלוקת שקולה בין הראשונים, הורו רוב האחרונים שאשה לא תוציא איש ידי קריאת המגילה. ורק בשעת הדחק, כאשר אין אפשרות שהאיש יקרא לעצמו או ישמע מאיש אחר, תקרא לו אשה, כדי שיצא ידי המצווה לפי הסוברים שאשה יכולה להוציא איש.

אשה יכולה להוציא נשים אחרות ידי חובתן... ותברך בתחילה כנוסח הגברים. ואם הן עשר נשים, הקוראת תברך אחר הקריאה את ברכת 'הרב את ריבנו'. אמנם לכתחילה, עדיף שנשים ישמעו את קריאת המגילה מגבר, כדי שיצאו לפי כל הדעות. והטוב ביותר, שכל מי שיכולה, תשמע את המגילה בבית הכנסת עם הגברים, שברוב עם הנס מתפרסם יותר.

כאשר גבר קורא לנשים את המגילה, המנהג הרווח שהקורא מברך עבור כולן, ואם הן עשר, יברך בסוף 'הרב את ריבנו'. ויש נוהגים שאשה אחת תברך עבור כולן. ושני המנהגים כשרים.

מה עשו הנשים בקהילה בה הייתם בחו"ל, ומה הן עושות בקהילה שלכם היום?

דין ילדים קטנים

מצווה לחנך את הילדים למצוות, ומשעה שהבן או הבת הגיעו לשלב שבו הם מבינים את המגילה ויכולים לשמוע את כל קריאתה כהלכה, צריך לחנכם לכך. ואין הדבר תלוי בגיל אלא בהתפתחות האישית של כל ילד וילדה. וכיוון שמשך קריאת המגילה ארוך, רבים מהילדים מגיעים לשלב שבו הם יכולים לשמוע את כל המגילה כהלכתה לאחר גיל תשע.

ומנהג טוב להביא לבית הכנסת לשמיעת המגילה גם קטנים יותר, כבני חמש או שש. ואף שלא הגיעו עדיין לגיל חינוך למקרא מגילה, כי אינם יכולים לדקדק לשמוע את כולה, מכל מקום כיוון שהם מבינים את עיקר העניין, טוב להביאם. אבל קטנים שעלולים להפריע לשמיעת המגילה, אין להביא לבית הכנסת. וצריך אדם להיזהר שלא להדר בחינוך ילדיו על חשבון שאר המתפללים, שעלולים לסבול מהפרעת ילדיו.

מצוות קריאת המגילה

מצוות קריאת המגילה – לקרוא מתוך מגילה כשרה... ואם אמר אותה על פה או שקראה מתוך ספר מודפס – לא יצא ידי חובתו... (וצריך) שיאמר את כל המגילה בלא להחסיר מילה אחת.

אם הקורא דילג על אחת המילים, או שטעה באחת המילים, טעות כזו שמשנה את משמעות המילה, לדעת רוב הפוסקים לא יצא ידי חובתו, ועליו לחזור לקרוא את המגילה כהלכה.

גם כאשר הקורא קרא כהלכה את כל המילים, אם השומע לא שמע מילה אחת – לא יצא. הפתרון לכך, שכל מי שהחסיר בשמיעתו מילה או כמה מילים, ישלים אותן מיד בקריאה מהספר שלפניו. ואם בינתיים הקורא המשיך הלאה, ימשיך לקרוא עד שיגיע למקום שהקורא נמצא. ואף שהספר המודפס שלפניו אינו כשר לקריאת המגילה, מכל מקום כיוון שאת רוב המגילה הוא שומע מתוך מגילה כשרה, יכול בדיעבד להשלים לעצמו את המילים החסרות מתוך ספר מודפס. כאשר הוא שומע את המגילה מהקורא, לא יקרא עמו את המגילה מתוך הספר המודפס שלפניו.

השומע את המגילה דרך מכשירים חשמליים, כמו: טלפון, רדיו ורמקול, לדעת הרבה פוסקים לא יצא.

ברכות המגילה

מברכים לפני קריאת המגילה בלילה שלוש ברכות: "ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם אשר קדשנו במצוותיו וצונו על מקרא מגילה". "ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם שעשה ניסים לאבותינו בימים ההם בזמן הזה". "ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה".

לגבי ברכת 'שהחיינו' ביום נחלקו המנהגים. למנהג ספרדים אין מברכים 'שהחיינו' ביום, מפני שברכת 'שהחיינו' שמברכים בלילה מועילה לכל היום. ולמנהג אשכנזים, צריך לחזור ולברך 'שהחיינו' לפני הקריאה של היום, מפני שקריאת היום היא מצווה בפני עצמה, ויותר מזה, היא הקריאה החשובה, ולכן אינה יכולה להיגרר אחר הקריאה של הלילה.

נכון לכוון בברכת 'שהחיינו' שלפני קריאת המגילה על כל שאר מצוות היום – משלוח מנות, מתנות לאביונים וסעודה. הספרדים מכוונים לכך בלילה, ואשכנזים ביום.

לאחר קריאת המגילה וגלילתה לתחילתה, נוהגים לברך 'הרב את ריבנו', שהיא ברכת שבח והודאה. לדעת רוב הפוסקים, אין מברכים ברכה זו אלא כאשר קוראים את המגילה במניין של גברים או נשים, אבל אם הם פחות מעשרה, אין מברכים אותה.

על הנסים

תקנו חכמים נוסח 'על הנסים' כדי להודות לה' על הישועה שעשה לישראל בימי הפורים, ואומרים אותו בברכת ההודאה בתפילת שמונה עשרה, ובברכת 'נודה לך' שבברכת המזון. בברכה מעין שלוש אין מזכירים את הפורים.

שכח ולא אמר 'על הנסים' בתפילה או בברכת המזון – יצא ידי חובתו. ואם נזכר לפני שסיים את הברכה שאומרים בה 'על הנסים', יחזור לומר 'על הנסים'. אבל אם כבר אמר את שם ה' שבסיום הברכה, לא יחזור. אבל טוב שיאמר 'על הנסים' בסיום התפילה, לאחר סיום הברכות, ששם מותר להוסיף תחנונים והודאה בלי הגבלה. וכן השוכח לומר 'על הנסים' בברכת המזון, טוב שיאמר אותו בסיום ברכת המזון יחד עם 'הרחמן', ששם מותר להוסיף הודאות כרצונו.

קריאה בתורה

תקנו חכמים לקרוא בפורים שלושה עולים בפרשת 'ויבא עמלק' (שמות יז, ח-טז).

ואף שהיתה בפורים ישועה גדולה לישראל, לא תקנו לומר הלל, ושלושה טעמים נאמרו לכך בתלמוד: א- מפני שאין אומרים הלל על נס שנעשה בחוץ לארץ. ב- מפני שעדיין נותרו משועבדים לאחשוורוש, ואין אומרים הלל אלא בתשועה שאנו נעשים על ידה בני חורין. ג- מפני שקריאת המגילה נחשבת לנו במקום הלל, ולכן לא היה צורך להתקין את קריאת ההלל.

יום שמחה

יום י"ד וט"ו באדר אסורים בהספד ותענית לבני פרזים ולבני כרכים. ורק אם המת תלמיד חכם, מותר להספידו בפניו בעת ההלוויה.

אין אומרים תחנון ו'למנצח' בשני הימים של פורים. גם במנחה של תענית אסתר שהיא סמוכה לפורים אין אומרים תחנון.

נוהגים ללבוש בליל פורים וביומו בגדי שבת ויום טוב.

עבודה בפורים

מתחילה לא תקנו את פורים כיום טוב שאסור בעשיית מלאכה. אולם במשך הדורות, משום כבוד היום וקדושתו, נהגו ישראל שלא לעשות מלאכה, והמנהג מחייב.

לפיכך, אסור לאדם לצאת לעבודתו הקבועה בפורים, ואם הוא עובד בעבודה שאם לא יעבוד בה בפורים יגרם לו או לעסק הפסד גדול, מותר לו לעבוד בה. וכן מותר לעני שאין לו מה לאכול לעבוד בפורים.

מותר לעשות בפורים מלאכה משמחת, כמו הכנת בית לקראת חתונת הבן, ונטיעת עצי נוי בגינת הבית. וכן מותר לעשות מלאכה שיש בה מצווה, כמו כתיבת חידושי תורה. וכן מותר לעשות מלאכות קלות, כמו כתיבת מכתב. ובתנאי שהעיסוק בזה לא יבטל אותו משמחת הפורים ומצוותיו.

מעיקר הדין מותר לעסוק במסחר בפורים, מפני שעסקים מוצלחים יכולים לשמח. אולם נכון להחמיר בזה, מפני שהעיסוק במסחר עלול להתארך על חשבון שמחת הפורים. ולכן נכון לפתוח רק חנויות שמוכרות צרכי פורים.

מנהג איסור מלאכה בפורים חל ביום הפורים בלבד. ואמנם יש מהאחרונים שהחמירו לאסור מלאכה גם בלילה, אולם מעצם זה שנחלקו לגבי הלילה, ברור שאין מנהג מוסכם לאסור מלאכה בלילה, לפיכך, אין איסור לעשות מלאכה בליל פורים.

לזכור להמשך הלימוד- מה התחדש לי בשיעור זה?

מצוות הפורים: "לעשות אותם ימי משתה ושמחה ומשלוח מנות איש לרעהו ומתנות לאביונים".

לצפייה בשמחת
פורים בישיבת
מרכז הרב, ניתן
להקליק על
התמונה או
לסרוק את
הברקוד

מצוות השמחה בפורים מיוחדת במינה, שהיא באה לידי ביטוי גם בצדדים הגשמיים שבחיים. כמו שהגזירה היתה על הרוח והגוף, כך השמחה על ההצלה צריכה להיות ברוח ובגוף. לכן בנוסף למצוות קריאת המגילה שמבטאת את הצד הרוחני שבאדם, ישנה מצווה לערוך סעודה למשתה ושמחה.

השמחה צריכה להיות בהוספת אהבה ואחדות בין ישראל. וזו השמחה האמיתית, שמבטאת את התרחבות החיים והתפשטותם באהבת הבריות. אבל אדם שאוכל ושותה לעצמו, הוא אדם מצומצם ומוגבל שטרוד בסיפוק תאוותיו בלבד, ולעולם לא יגיע לשמחה של ממש. לכן נצטוונו לשלוח מנות איש לרעהו.

אין להסתפק בהרבות אהבה בין החברים אלא צריכים לדאוג גם לעניים שאין להם יכולת לשמוח, ולכן נצטוונו לתת מתנות לאביונים, כדי שאף הם ישתתפו בשמחת הפורים. ...מי שדואג לשמח את העניים והמסכנים, יש ערך לחייו והוא יכול לשמוח באמת ובצדק. וזהו שנצטוונו לתת בפורים מתנות לאביונים.

מתנות לאביונים

מצווה על כל אדם מישראל שייתן מתנות לאביונים בפורים. ובשתי מתנות, מתנה אחת לכל אביון, יוצא ידי חובתו, וכל המרבה במתנות לאביונים הרי זה משובה. המתנה יכולה להיות כסף או דבר מאכל, אבל לא יתן בגדים או ספרים, מפני שיש אומרים שהמתנות צריכות להיות מדבר שאפשר ליהנות ממנו בסעודת פורים, על כן יש לתת מאכלים או כסף שאפשר לקנות בו מאכלים. אף שהמתנה צריכה להיות ראויה לסייע לסעודת פורים, לאביון מותר לעשות במתנה מה שירצה, ואין הוא חייב להשתמש בה דווקא לצורכי סעודת פורים.

אין לתת מתנות לאביונים מכספי מעשר כספים, מפני שאין אדם רשאי לקיים את חובתו בכסף שהוא חייב לתת לצדקה. אבל אפשר לחשב שקל אחד לכל מתנה, ולהוסיף ולהגדיל את המתנה מכספי מעשר הכספים.

אפשר לתת את המתנה גם לילד עני, ובתנאי שתהיה לו דעת שלא לאבד את הכסף. הנותן שיעור שתי מתנות לזוג עניים, יצא ידי חובת שתי מתנות. וכן אם נתן שיעור שתי מתנות לאלמנה ובנה הקטן הסמוך על שולחנה, יצא ידי חובת שתי מתנות. אבל הנותן שתי מתנות לאביון אחד, אפילו אם נתן בזו אחר זו, לא יצא, כי צריך לתת לשני אביונים.

מי שאינו מכיר שני אביונים, או שהוא מתבייש לתת להם את המתנות, ייתן את מתנותיו לגבאי צדקה הגון, והוא יחלק בשליחותו את המתנות לאביונים [כיום, כמעט בכל קהילה יש קופת חסד, שניתן לתת לה את הכסף לחלוקת מתנות לאביונים בפורים].

משלוח מנות

מצווה על כל אדם לשלוח לרעהו שתי מנות בפורים, כדי להרבות אהבה ביניהם. ריבוי האהבה שבין ישראל שייך למהותו של יום הפורים, מפני שבפורים התגלתה קדושת ישראל, שדבקים בה' ובתורתו, וניצוץ מאותה קדושה קיים בכל יהודי. ועל כן ראוי בפורים להביע בפועל את האהבה בין איש לרעהו.

המנות הם דברי מאכל, כדי להרבות בשמחת הפורים, וידוע שכאשר אדם אוכל מאכלים טובים וטעימים משל חברו, האהבה ביניהם מתחזקת.

הדין הוא שבשתי מנות שאדם שולח לרעהו יוצא ידי חובתו. ותקנו לשלוח לכל הפחות שתי מנות, כדי להביע בהן את האהבה, כי במנה אחת אפשר להועיל לחבר, שלא יישאר רעב, אבל כאשר שולחים לחבר שתי מנות, רוצים שהוא גם יהנה בגיוון המאכלים. וכל המרבה במשלוח מנות, כדי להרבות באהבה ואחוה ושלוש ורעות בינו לרעיו, הרי זה משובח.

שתי המנות צריכות להיות שונות זו מזו, כמו למשל לחם ובשר, או בשר ואורז, או דג וביצים, או עוגות ותפוחים.

... צריך לשלוח מנות מוכנות לאכילה. אפשר לשלוח קופסת שימורים, מפני שבקלות אפשר לפותחה ולאכול את המאכל שבה. בקבוק של משקה שיש לו חשיבות, כמו יין או בירה או מיץ טעים, לדעת רוב הפוסקים נחשב כמנה, ואפשר לקיים את המצווה בשני משקים.

לכתחילה ראוי להקפיד שאכן בכל מנה יהיה כשיעור שלוש ביצים לפחות, ושהן יהיו חשובות ומכובדות בעיני השולח ובעיני המקבל.

שתפו את חברים לקבוצה, כיצד קיימתם את מצוות משלוח מנות כשהייתם בחו"ל, וכיצד אתם עושים זאת היום.

החייבים במצוות משלוח מנות ומתנות לאביונים

כל יהודי חייב במשלוח מנות ומתנות לאביונים. ואף שנשים פטורות ממצוות עשה שהזמן גרמן, כיוון שאף הן היו באותו הנס, אף הן מחויבות במצוות הפורים. ומפני

הצניעות, יש להקפיד במשלוחי המנות, שאשה תשלח לאשה, ואיש ישלח לאיש. אבל במתנות לאביונים, אין צריך להקפיד בזה, כי בנתינת צדקה אין כל כך קירוב דעת.

גם אשה נשואה, חייבת במצווה. נמצא אם כן, שזוג נשוי חייב לשלוח שני משלוחי מנות, אחד מהאיש ואחד מהאשה.

למתנות לאביונים זוג נשוי צריך לתת כשיעור ארבע מתנות, שתי מתנות מהאיש, ושתי מתנות מהאשה.

ילדים שהגיעו למצוות, אף שהם סמוכים על שולחן הוריהם, כיוון שהגיעו לגיל מצוות,

חייבים במצוות משלוח מנות ומתנות לאביונים.

גם ילדים שהגיעו לגיל חינוך, ראוי לחנך למצווה, ויש שמחנכים אותם על ידי ששולחים אותם להביא את משלוחי המנות, ויש שאף נותנים להם מנות משלהם כדי שיתנום לחבריהם. ובמתנות לאביונים, יש שנוהגים לתת להם כסף כדי שיתנום לעניים.

עני המתפרנס מהצדקה, חייב במשלוח מנות ומתנות לאביונים. ואם אין לו מאכלים אלא כדי סעודתו בלבד, יחליף עם חבירו, זה ישלח לזה את סעודתו, וזה ישלח לזה את סעודתו, ויצאו שניהם ידי משלוח מנות איש לרעהו. וכך יעשו לגבי מתנות לאביונים.

הזמן לקיום מצוות אלו

שליחת המנות איש לרעהו ונתינת המתנות לאביונים צריכה להתקיים ביום הפורים, שנאמר (אסתר ט, כב): "לַעֲשׂוֹת אוֹתָם יְמֵי מְשֻׁתָּה וְשִׁמְחָה וּמְשָׁלוֹחַ מְנוֹת אִישׁ לְרֵעֵהוּ וּמִתְּנוֹת לְאֲבִיּוֹנִים". ואם נתנם בליל פורים לא יצא ידי חובתו.

מי שלא מצא אביונים לתת להם מתנות בפורים, יפריש את מתנותיו וישמרם עד אשר ימצא אביונים, ובעצם הפרשתו הוא מקיים את המצווה.

מי שחושש שבפורים לא ימצא אביונים, יכול לתת לגבאי צדקה את כסף המתנות לפני פורים, אולם יסכם כי הכסף ישאר שלו עד יום הפורים, וביום הפורים יתן הגבאי את הכסף בשליחותו לשני אביונים.

מצוות סעודת פורים ושמחת פורים

מצווה לעשות את הפורים יום משתה ושמחה. ואמנם המצווה לשמוח נמשכת בכל משך לילו ויומו של פורים, אולם שיאה של השמחה בסעודת פורים, מפני שכך היא הדרך לבטא שמחה – בסעודה מכובדת שבתוכה מרבים בשתייה, וכך היא השתייה הראויה והמשמחת, שנעשית תוך כדי סעודה. לפיכך, חובה לקבוע סעודה אחת בפורים למשתה ושמחה. וצריכים לקיים את הסעודה ביום, ואם עשה את הסעודה בלילה – לא יצא ידי חובתו, שנאמר: "לַעֲשׂוֹת אוֹתָם יְמֵי מְשֻׁתָּה וְשִׁמְחָה".

ובכל משך הפורים, בלילה וביום, יש מצווה להרבות בשמחה. ובכל מה שיוסיף אדם שמחה הרי הוא מהדר במצווה.

ואף בשני הימים של פורים יש מצווה להוסיף קצת בשמחה ומשתה, כפי שנאמר: "ימי משתה ושמחה". היינו שמי שגר בירושלים יוסיף לשמוח קצת גם ביום י"ד, ומי שגר בשאר המקומות, יוסיף לשמוח קצת גם ביום ט"ו.

דיני הסעודה: צריך להכין לסעודה בשר בהמה, שכך מקובל אצל רוב האנשים שאכילת בשר משמחת. ומי שקשה לו לאכול בשר בהמה, ישתדל לאכול בשר עוף, שגם באכילתו יש שמחה. ואם גם עוף אין לו או שאינו חביב עליו, יכין לסעודה מאכלים טעימים אחרים

וישמח בהם יחד עם שתיית היין.

צריך לקבוע את הסעודה על הלחם, מפני שלדעת כמה מגדולי הפוסקים, בלא לחם אין הסעודה נחשבת לסעודה חשובה.

מצווה לקיים את הסעודה בצוותא, עם בני משפחה או חברים, כדי להרבות בשמחה. וכשאדם סועד לבדו, אינו יכול לשמוח כראוי.

זמן סעודת פורים בערב שבת

כאשר פורים חל בערב שבת, נוהגים לכתחילה להתחיל את הסעודה לפני הצהרים, משום כבוד השבת. ומי שלא הספיק להתחיל את הסעודה לפני הצהרים, ישתדל להתחילה לפחות שלוש שעות לפני השקיעה. ובדיעבד, יכול להתחיל בה עד שקיעת החמה. ומכל מקום, אם התחיל בסעודה סמוך לשבת, ישתדל למעט באכילתו, כדי שיוכל לאכול בסעודת ליל שבת בתאבון.

הנוסע ממקום למקום בפורים

כיוון שפורים בפרזים בי"ד ובירושלים בט"ו (כיום רק לירושלים יש דין מוקפים), הכלל הוא שהחיוב נקבע לפי מקומו של אדם ביום הפורים ולא לפי מקום דירתו הקבועה בכל השנה, מפני שגם השהיה יום אחד בלבד בפרזים נקרא פרוז. הזמן הקובע לכך הוא עלות השחר, של י"ד בפרזים ושל ט"ו במוקפים, מפני שאז מתחיל זמן קריאת המגילה של יום.

ירושלמי שרוצה לעשות פורים של פרזים ביום י"ד, צריך לבוא לפרזים בליל י"ד ולהישאר שם עד אחר עלות השחר, ובזה חל עליו דין פרוז לכל הדעות. אבל אם יבוא לפרזים בליל י"ד ובכוונתו לחזור לפני עלות השחר של י"ד לירושלים, או שיבוא לפרזים ביום י"ד לאחר עלות השחר, ויחזור אח"כ לירושלים, דינו כירושלמי. כי הזמן הקובע הוא עלות השחר של יום י"ד.

פרוז שעשה פורים ביום י"ד ורוצה לעשות פורים גם בט"ו בירושלים, צריך לבוא לירושלים בליל ט"ו ולהיות בה עד אחר עלות השחר של יום ט"ו, ובזה הוא נחשב כירושלמי ועליו לקיים את כל מצוות הפורים גם ביום ט"ו. וישתדל לשמוע את הברכות על המגילה מאדם אחר, ואם הוא קורא לעצמו לא יברך, מפני שיש אומרים, שכיוון שכבר עשה פורים ביום י"ד, אינו צריך לקיים עוד יום פורים. ואף שלהלכה עליו לקיים את הפורים גם ביום ט"ו, מכל מקום לעניין ברכה חוששים לדעת הפוסקים ואין

מברכים, וגם לא יוציא ירושלמים בקריאתו. ואם הוא יהיה בירושלים מליל י"ד עד יום ט"ו, כל חיובו יהיה רק בירושלים, ויוכל לברך על המגילה ביום ט"ו לכל הדעות.

למורה: לא נגענו בפורים המשולש, עליו ילמדו התלמידים בתשפ"א, אז יחול פורים המשולש.

לזכור להמשך הלימוד- מה התחדש לי בשיעור זה?

שמחת פורים מתוך קדושה וידיעה- תלמידים מספרים על פורים של הרב נריה זצ"ל³

הימים ימי חודש אדר. תלמידי הישיבה, לפי שצדיקים הם ומהדרים במצוות ולא יפסחו אף על מנהג קל, מחזרים בכל דרך אחר שמחה שניתן להרבות בה. הרמ"ם, יש מהם שנכנסים לכוננות רווית מתח, יש שמבכרים הנמכת קומה "עד יעבר זעם", ויש המנסים לעמוד בפרץ, ומגיעים לעימות עם התלמידים. הרב נריה השכיל להפיק ברכה וטובה גם מאלו הימים. הכנת אדר לפורים, גרס, כמוה כהכנת אלול לתשרי על ימיו הנוראים, בבחינת "פורים-כפורים". אם מבקשים הבחורים לקיים בהידור מצוות "עד דלא ידע", עליהם לעמול וללמוד תחילה היטב, לידע מה "בין אור המן לברוך מרדכי", שהרי מי שאינו יודע תחילה, אי אפשר לו לקיים את אי הידיעה.

מתוך כך הנהיג הרב שבני הכיתות הגבוהות עוברים בימי אדר בכיתות הנמוכות, ומלמדים ומסבירים על מהותו הפנימית של החודש ושל פורים. מעבר לערך הרב של הלימוד וההוראה, היה בנוהג יפה זה גם משום הידוק הקשר החברתי בין בחורים מבוגרים לצעירים מהם בשנים, עניין שהרב היה חרד לו והחשיבו ביותר. מבקש היה מן השמיניסט לנהוג בבן החמישית כדרך שמצופה מאח בוגר שינהג באחיו הצעיר. (הרב יעקב פישר)

פסח

שמות החג

שני שמות מוזכרים לחג בתורה כנגד שתי משמעויותיו: **חג המצות**, שנאמר: "אֶת חַג הַמִּצּוֹת תִּשְׁמֹר" (שמות כג, טו ובעוד מקומות בתנ"ך), ו**חג הפסח**, שנאמר: "זֶבַח חַג הַפֶּסַח" (שמות לד, כה) חג המצות כנגד גילוי האמונה, וחג הפסח כנגד סגולת ישראל.

ביציאת מצרים נתגלתה הנהגתו של ה' בעולם באופן הבולט והמוחשי ביותר, ולכן יסוד האמונה בה' נעוץ ביציאת מצרים.

נסו לחשוב ולהיזכר, מתי עוד אנו אומרים "זכר ליציאת מצרים"?

גם עניינו של עם ישראל נתגלה ביציאת מצרים, שבכל המכות בלט ההבדל שבין ישראל למצרים, שהמצרים הוכו ובני ישראל ניצלו, עד מכת בכורות, שפגע המשחית

בכל בתי מצרים ועל בתי ישראל פסח. עניין זה בא לידי ביטוי בקרבן הפסח שמבליט את סגולת ישראל.

שני היסודות הללו, אמונה וישראל, קשורים ותלויים זה בזה... נמצא אם כן ששני השמות של החג שני פנים הם של עניין אחד, והוא: גילוי שם ה' בעולם על ידי ישראל.

ללמוד את הלכות הפסח שלושים יום קודם החג

שואלים ודורשים בהלכות פסח קודם לפסח שלושים יום, שכן למדנו ממשה רבנו שבפסח ראשון באר עניינו של פסח שני שבא שלושים יום אחריו.

ואף לאחר שחרב בית המקדש תקנה זו לא נתבטלה, ויש לעסוק בהלכות פסח שלושים יום לפני בואו.

לקראת שאר החגים, נחלקו הפוסקים אם צריך ללמוד את הלכותיהם שלושים יום לפניהם. יש אומרים שעיקר התקנה נוסדה כדי להתכונן להבאת הקורבנות, ובכל אחד משלושת החגים היו מביאים שלושה קורבנות: עולת ראה, שלמי חגיגה ושלמי שמחה, ולכן ראוי ללמוד שלושים יום לפני כל אחד משלושת החגים את הלכות החג. ויש אומרים, שעיקר המנהג נוגע כיום לפסח, הואיל והלכותיו מרובות וחמורות.

ארבעה איסורי חמץ בפסח

ארבע מצוות מהתורה עוסקות באיסור חמץ בפסח, שלוש מצוות לא תעשה ומצוות עשה אחת:

האיסור הראשון – שלא לאכול חמץ, שנאמר "וְלֹא יֵאָכֵל חֶמֶץ"⁴, ולמדו חכמים שבכלל האיסור לאכול חמץ בפסח כלול גם האיסור ליהנות מהחמץ. עוד נאמר "כֹּל מִחֶמֶץ לֹא תֵאָכֵל"⁵, ומכאן למדו שלא רק דבר שהחמיץ מחמת עצמו אסור אלא אף אם החמיץ מחמת דבר אחר – אסור באכילה בפסח. עוד צריך לציין, כי חומרה מיוחדת החמירה התורה באיסור אכילת חמץ, שכמעט כל איסורי אכילה עונשם מלקות, ואילו עונשו של האוכל חמץ בפסח – כרת, שנאמר "כֹּל אֹכֵל חֶמֶץ וְנִכְרְתָה הַנֶּפֶשׁ הַהוּא מִיִּשְׂרָאֵל מִיּוֹם הָרִאשׁוֹן עַד יוֹם הַשִּׁבְעִי".

האיסור השני – שלא ימצא חמץ ברשותו, שנאמר "שִׁבְעַת יָמִים שָׂאֵר לֹא יִמָּצֵא בְּבֵתְכֶם"⁶, שאור הוא השמרים שעל ידם מחמיצים את הבצק, אך אין הכוונה לאסור כאן רק שאור אלא גם חמץ אסור שימצא ברשותו בפסח.

האיסור השלישי – שלא יראה חמץ ברשותו, שנאמר "מִצּוֹת יֵאָכֵל אֶת שִׁבְעַת הַיָּמִים, וְלֹא יֵרָאֶה לְךָ חֶמֶץ וְלֹא יֵרָאֶה לְךָ שָׂאֵר בְּכָל גְּבֻלְךָ"⁷. בשני איסורים אלו עובר רק מי שנמצא ברשותו בפסח חמץ בנפח של שיעור כזית לכל הפחות, אבל אם נשאר ברשותו חמץ שנפחו קטן מכזית, אינו עובר עליו בבל יראה ובל ימצא. מהמילה **לך**

4 שמות יג, ג

5 שם יב, כ

6 שמות יב, יט

7 שמות יג, ז

למדנו שאין איסור שימצא ברשותו של יהודי חמץ של גוי או של הפקר, אלא דווקא חמץ השייך לך אסור לראות, אבל של גויים או הפקר מותר.

מצווה רביעית, והיא מצוות עשה, להשבית את החמץ ואת השאור לקראת הפסח, שנאמר "שִׁבְעַת יָמִים מִצּוֹת תֹּאכְלוּ, אַךְ בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן תִּשְׁבִּיתוּ שְׂאֹר מִבֵּיתְכֶם."⁸

זמן איסור החמץ

אף שעיקר איסור חמץ חל בשבעת ימי חג המצות, היינו מיום ט"ו בניסן עד יום כ"א בניסן, מכל מקום כבר בחצות יום י"ד שלפני פסח נצטוונו להשבית את החמץ מבתינו.

גם איסור אכילת חמץ מתחיל מחצות יום י"ד, שנאמר "וְזָבַחְתָּ פֶּסַח לַה'... לא תאכל עליו חֲמֵץ"⁹. כלומר, מחצות יום י"ד, שהוא זמן הקרבת קורבן הפסח החמץ אסור באכילה, ואיסור אכילה זה כולל גם איסור הנאה.

כדי להרחיק את האדם מהעבירה הוסיפו חכמים ואסרו את החמץ בהנאה עוד שעה זמנית, ובאכילה הוסיפו ואסרו שתי שעות, שכן ביום מעונן עלולים לטעות עד שעתיים.

כך הוא חשבון השעות הזמניות: מחלקים את היום לשנים עשר חלקים שווים, וכל חלק נקרא שעה זמנית. נמצא שבארבע השעות הראשונות של יום י"ד מותר לאכול חמץ, ובשעה החמישית אסור לאכול חמץ מדברי חכמים אבל מותר ליהנות ממנו, למשל, מותר להאכילו לבהמה או למוכרו לגוי. משנכנסה שעה שישית של היום החמץ נאסר בהנאה מדברי חכמים, ואם שכח למכרו לגוי צריך לאבדו. ומשהגיע חצות היום, היינו משנסתיימה השעה השישית, החמץ אסור באכילה והנאה מהתורה, וצריך להזדרז להשביתו, וכל שעה שאינו משביתו הרי הוא מבטל מצוות עשה להשבית החמץ.

כיוון שנכנס החג, נוספים עוד שני איסורים: בל יראה ובל ימצא. אף איסור אכילה נעשה חמור יותר, שהאוכל חמץ במזיד אחר חצות יום י"ד מתחייב במלקות בלבד, ואילו האוכל חמץ משנכנס החג נענש בכרת.

כל מי שלא השבית את החמץ מביתו עד חצות יום י"ד בניסן, עובר על כל רגע ורגע שהוא משתהה מלבערו בביטול מצוות עשה של השבתת החמץ, ומשעה שיכנס הפסח יעבור בנוסף לכך על שני איסורים, שנאמר: "שִׁבְעַת יָמִים שְׂאֹר לא יִמָּצָא בְּבֵיתְכֶם"¹⁰, ועוד נאמר "מִצּוֹת יֹאכַל אֶת שִׁבְעַת הַיָּמִים, וְלֹא יֵרָאֶה לְךָ חֲמֵץ וְלֹא יֵרָאֶה לְךָ שְׂאֹר בְּכָל גְּבֻלְךָ". נמצא שעל ידי קיום מצוות השבתת החמץ הננו ניצלים משני איסורים של בל יראה ובל ימצא חמץ ברשותינו.

לזכור להמשך הלימוד- מה התחדש לי בשיעור זה?

חמץ, שיאור, מצה וקטניות אחרות

חמץ שאסרה התורה בפסח הוא אחד מחמשת מיני דגן שנגעו במים עד שהחמיצו. והם: חיטה, שעורה, שבולת שועל, שיפון וכוסמין. אלו המינים שעושים מהם לחם שהוא מאכלו החשוב של האדם. כדי שהלחם יהיה טעים וקל לעיכול מחמיצים את בצקו וגורמים לתפיחתו.

ישנם שני סוגי חימוץ: חמץ ושיאור, ושניהם נעשים על ידי עירוב מים וקמח. ההחמצה נעשית [בד"כ] על ידי השהיית הבצק בלא תנועה, וכשרוצים להשביח ולהאיץ את ההחמצה מערבים בבצק שיאור - הוא הסוג השני של חמץ, והוא נוצר על ידי השארת החמץ זמן רב, כדי שיוסיף לתסוס ולהחמיץ עד שטעמו נעשה חמוץ מאוד ואינו ראוי לאכילת אדם. תפקידו של השיאור לזרז ולהשביח את תהליך ההחמצה של סוגי הבצק השונים לצורך

לחמים ועוגות. כלומר, חמץ נועד לאכילה, ואילו שיאור לסייע בהכנת מאכלי חמץ. את שניהם אסרה התורה, ודינם שווה, שהמשהה ברשותו בפסח כזית מהם עובר בבל יראה ובל ימצא.

אבל אם יערבו קמח מחמשת מיני דגן במים וילושו אותם במהירות ומיד יכניסו לתנור, הבצק לא יספיק להחמיץ, וזוהי המצה שמצווה לאוכלה בליל ראשון של פסח זכר ליציאת מצרים, שנאמר "וַיֹּאמֶר ה' אֶת בְּצֻקוֹ טָרַם יִחְמֶץ"¹¹. נמצא שאותם המינים שעלולים להחמיץ, דווקא הם המינים שמהם עושים מצת מצווה.

כל זמן שהבצק נמצא בתנועת לישה, אינו מחמיץ. ואפילו אם לישה זו תמשך יום שלם, לא יחמיץ, מפני שפעולת הלישה מונעת את תהליך ההחמצה. אבל אם הבצק ישהה 18 דקות בלא תנועה, יתחיל בו תהליך החמצה, וכל איסורי חמץ יחולו עליו.

וכל זה במקום רגיל, אבל במקום חם, תהליך ההחמצה מואץ, וגם בשהייה של פחות מ-18 דקות הבצק יחמיץ.

אורז ודוחן, אף שהם דומים לחמשת מיני דגן, וגם הם

אין נעשית בהם פעולת חימוץ שלימה כפי שנעשית בחמשת מיני דגן, ולכן אין בהם איסור חמץ, ואם עשה מהם מצה, אין מקיימים בה מצווה בפסח.

סדר השבתת החמץ

כפי שלמדנו אנו משביתים (מבערים) את החמץ מבתינו במעשה ובמחשבה, ותהליך ההשבתה מורכב מארבעה שלבים. **בדיקה וביטול, ביעור וביטול**. ונפרט:

לסרטון על
אפיית מצות
נא לסרוק או
להקליק
תופחים,

• **בדיקה:** תחילת ההשבתה בבדיקת חמץ שמתבצעת בליל י"ד, ועל ידה אנו מוודאים שאין יותר חמץ בביתנו זולת אותו חמץ שאנו שומרים לצורך אכילה וביעור.

תיקנו חכמים לבדוק בתחילת ליל י"ד, משום שביום בני האדם טרודים בעסקיהם, ואם ידחו את הבדיקה ליום י"ד יש חשש שישכחו לבדוק את החמץ. ועוד, שכדי לבדוק היטב בחורי הבית וסדקיו טוב להשתמש באור הנר שהוא יפה לבדיקה, וביום אין הנר מאיר היטב, שמחמת אור השמש אין העין מתרכזת באורו החלש של הנר. בדרך כלל בתחילת הלילה אנשים רגילים להתפלל ערבית, על כן מתפללים תחילה ערבית, שהיא מצווה תדירה וראוי להקדימה, ואח"כ מזדרזים לבדוק חמץ. מי שרגיל להתפלל במניין בשעה מאוחרת יותר, יבדוק חמץ בצאת הכוכבים ויתפלל בשעה שהוא רגיל להתפלל.

חובת הבדיקה מוטלת על אבי הבית, ואם קשה לו לבדוק מפני חולשתו או מפני שאינו רואה טוב, ימנה את אשתו או אחד מבני ביתו הגדולים שיבדקו חמץ במקומו. אין הבדל במצווה זו בין איש לאשה, אלא יש לבחור את מי שניתן לסמוך עליו שיבדוק באחריות כדין. כאשר בעל הבית מסוגל לבדוק כראוי אלא שהוא נאלץ באותו יום לחזור לביתו בשעה מאוחרת, ימנה מחליף שיבדוק במקומו בשעה הקבועה בתחילת הלילה. בדיעבד, אם אין מי שיבדוק במקומו בזמן, יבדוק בעצמו כשיחזור לביתו.

לפני הבדיקה מברכים: "ברוך אתה ה' אלוהינו מלך העולם אשר קדשנו במצוותיו וצונו על ביעור חמץ". ואף שביעור החמץ בפועל יתבצע רק למחרת, בשריפה ובביטול, מברכים לפני הבדיקה בליל י"ד "על ביעור חמץ", מפני שבבדיקה אנו מתחילים את תהליך ביעור החמץ מהבית.

אין לדבר בין הברכה לתחילת הבדיקה, ואם הפסיק ודיבר בעניין אחר שאינו שייך לבדיקת החמץ – הפסיד את הברכה, וצריך לחזור ולברך לפני שיבדוק. ואם כבר התחיל לבדוק ודיבר בעניינים אחרים – לא הפסיד את הברכה, מפני שהיא כבר חלה על מה שהספיק לבדוק.

אדם שבבעלותו כמה בתים צריך לבדוק את כולם, ויברך לפני הבדיקה במקום הראשון. ואף אם הם מרוחקים זה מזה לא יברך אלא פעם אחת.

מי שנצרך לנסוע מביתו ובדק באחד הלילות שלפני י"ד בניסן, אף שבדיקתו כשרה, לא יברך עליה, שרק על בדיקה המתבצעת בליל י"ד או אח"כ מברכים, מפני שהיא בדיקה הסמוכה לביעור, שכל חמץ שימצא בליל י"ד יבער למחר. וכן מי שלא יכל לבדוק בליל י"ד ובדק ביום י"ד או בתוך הפסח יברך, מפני שכל חמץ שימצא – מיד יבער, ועל בדיקה כזו שייך לברך "על ביעור חמץ".

ברוב בתי ישראל נוהגים לנקות היטב את הבית לקראת פסח, וכל מקום שניקו היטב ונזהרו שלא להכניס בו אח"כ חמץ, אינו צריך בדיקה מדוקדקת.

למעשה המנהג להקל ולעבור במהירות יחסית על כל המקומות שנוקו היטב לפסח.

מכל מקום, למרות שניקו את הבית היטב, חובה לבדוק חמץ בברכה בליל י"ד, מפני שסביבות המקום שאכלו בו בודאי צריך לבדוק.

נוהגים להחביא בבית פתיתי חמץ לפני הבדיקה, כדי שימצאם הבודק.

ביעור חמץ הומוריסטי

דונו בקבוצה, למה לדעתכם זה קרה.

לפיכך, במקום שניקו את הבית היטב, ומצד הדין מספיק לבדוקו בלא דקדוק, יש להניח את הפתיתים במקומות שהבדוק ימצאם בקלות; ובמקומות שלא ניקו היטב – יחביאום יותר. ובכל אופן טוב שמניח הפתיתים ירשום לעצמו היכן הטמינם, כדי שאם הבדוק לא ימצאם, יוכלו להוציאם ולבערם.

מי שקשה לו לבדוק את כל ביתו, יכול לבקש מבני ביתו לסייע לו בבדיקה, ויעמדו לידו בעת הברכה ויענו אמן, ואח"כ יתפזרו בבית לבדוקו.

- **ביטול:** מיד לאחר הבדיקה מבטלים את החמץ בפעם הראשונה, ובכך אנו משביתים את החמץ במחשבה.

- **ביעור:** למחרת מבערים בפועל את החמץ שנותר ברשותנו, ונהגו לבערו בשריפה.... מן הדין אפשר לבערו בדרכים שונות: למשל, אפשר לפזרו ולפזרו ברוח, או לפזרו ולזרקו לים או לנהר, וכן אפשר לפני שיגיע זמן האיסור, לפגום את החמץ באקונומיקה או חומר אחר עד שלא יהיה ראוי למאכל כלב, ומכיוון שכבר אינו נחשב מאכל חמץ אין צורך לבערו. כן אפשר לבערו מהבית לפני שיגיע זמן האיסור על ידי הנחתו במקום שמופקר לרבים, או השלכתו לשירותים וסילוקו מהבית על ידי הורדת המים.

אבל ישראל קדושים נהגו להדר במצוות השבתת החמץ ולבערו בשריפה, שאין דבר שמבטל את החמץ מן העולם יותר מהשריפה, ועוד שיש מי שסובר שמצווה להשבית את החמץ דווקא בשריפה.

ביטול: אחר השריפה חוזרים ומבטלים את החמץ בפעם השנייה, ובכך מסיימים את השבתתו במחשבה. הרוצים להדר בזה, צריכים לבטל את החמץ אחר השריפה, שאם יבטלו לפני כן, החמץ כבר לא יחשב שלהם וממילא לא יוכלו לקיים בו ביעור בשריפה.... אחר שנשרף כזית מן החמץ, כבר נתקיים בו ההידור של ביעור החמץ בשריפה, ואפשר לומר את הביטול.

לסרט סיכום על בדיקת חמץ וביעורו נא להקליק על התמונה או לסרוק את הברקוד

אפשר להיפטר מהחמץ בשתי דרכים נוספות: על ידי מכירתו לגוי או הפקרתו. שכבר למדנו שרק על חמץ שברשותנו אנו עוברים בבל יראה ובל ימצא, ורק את החמץ שברשותנו מצווה עלינו לבער. לכן אם נמכור את החמץ לגוי או נפקיר אותו, לא נעבור עליו באיסור.

נמצא שהבדיקה, הביעור והביטול הם פעולות מכוונות כנגד החמץ במטרה לכלותו. ואילו הפקרת החמץ ומכירתו אינן כנגד החמץ, אלא מגמתן להוציא את החמץ מרשותנו כדי שלא נעבור עליו באיסורי החמץ.

לזכור להמשך הלימוד- מה התחדש לי בשיעור זה?

כלי חמץ בפסח

כלים שהשתמשו בהם בכל השנה בתבשילי חמץ חמים, כיוון שהתבשילים היו חמים, טעמם נבלע ונדבק בדפנות הכלים, ואסור להשתמש בכלים אלו בפסח בלא שיוציאו את טעם החמץ הבלוע ודבוק בהם בהגעלה או ליבון.

אם עברו ובישלו בפסח בסירים הללו למרות שידעו שלא הוכשרו לפסח – אף שטעם החמץ הבלוע ודבוק בהם נפגם אחר שעברו על הסיר עשרים וארבע שעות – התבשיל אסור, שכבר למדנו שקנסו חכמים את העובר ומבשל בסיר שבלע טעם איסור ולא הכשירוהו.

כלי חמץ שאין מעוניינים להכשיר לפסח, צריך לנקות משיירי חמץ, ולהצניע במקום סגור, כדי שלא יטעו להשתמש בהם בפסח.

הגעלת כלי חמץ לפסח – כלי בישול ואפיה

הכלל היסודי בדיני הכשרת הכלים הוא: 'כבולעו כך פולטו'. כשם שטעם האיסור נדבק ונבלע בכלי, כך הוא יפלט.

אם האיסור נבלע ונדבק על ידי רותחים, כגון סיר שבישלו בו תבשיל חמץ, כדי להכשירו לפסח צריך להטבילו בתוך מים רותחים, שעל ידי המים הרותחים יפלט ממנו טעם החמץ. וכן דין מצקת וכפות, שאם השתמשו בהם במאכלי חמץ שחומם מעל חום שהיד סולדת בו, נבלע ונדבק בהם טעם חמץ, וכדי להפליטו צריך להטבילם במים רותחים, ועל ידי כך יצא מהם טעם החמץ.

אם החמץ נבלע ונדבק בכלי על ידי חום של אש ללא נוזלים, כגון תבנית שאפו בה עוגה, או שיפודים שאפו עליהם בצקים, או סיר שמיועד להכנת ג'חנן או קוגל – כיוון שהבליעה נעשתה בכח של אש ללא נוזלים, הכשרתם בליבון חמור. כלומר על ידי העברתם באש עד אשר יצאו מהם ניצוצות או שיתלהטו ויאדימו.

נמצא אפוא, שההגעלה מוציאה מהכלי את הטעם הבלוע בו, והליבון שורף את הטעם הבלוע בכלי בעודו בלוע ודבוק בו.

לכן, את הכלים שעומדים להגעיל צריך לנקות מכל שיירי מאכל שדבוקים בהם, מפני שההגעלה מוציאה את הטעם הבלוע בכלי, אבל לא מבערת את כל שיירי המאכל הדבוקים לכלי. אולם את הכלים שעומדים ללבן אין צורך לנקות, משום שממילא כל שיירי המאכל הדבוקים לכלי ישרפו לחלוטין בליבון.

כלים שעלולים להתקלקל בהגעלה או בליבון, אי אפשר להכשירם לפסח.

הגעלת כלים לפסח – כלים ששימושם בקר

כלים שהניחו בהם דברי חמץ קרים, אינם צריכים הגעלה במים רותחים, ודי להכשירם לפסח על ידי שטיפה טובה.

אבל אם השאירו את המשקה בכוס יותר מעשרים וארבע שעות, הרי זו כבישה, וטעם החמץ נבלע בה, שכלל אמרו חכמים: 'כבוש כמבושל', ולכן אסור להשתמש בה בפסח ללא הכשרה.

אפשר להכשירם בהגעלה במים רותחים, אולם אפשר גם להכשירם בהשריה של שלוש יממות במים. כלומר, מניחים את הכלי בתוך מים למשך יממה שלימה ברציפות, ואח"כ מחליפים את המים ומשהים את הכלי בתוכם עוד יממה, ושוב מחליפים את המים ומשהים בהם את הכלי עוד יממה.

תענית בכורות

נהגו הבכורים להתענות בערב פסח, זכר לנס שנעשה להם במצרים, שכל בכורי מצרים מתו ובכורי ישראל ניצולו.

צום זה קל מצומות אחרים, מפני שכל הצומות נתקנו על ידי חכמים, ואילו תענית בכורות הוא מנהג שנהגו בו הרבה בכורים אבל לא תוקן על ידי חכמים כדין מחייב. לכן נוהגים להקל בו. למשל, מי שסובל מכאב ראש או שמצטער מכאב עיניים, אף שאינו נחשב חולה ובשאר הצומות הוא חייב, מתענית בכורות הוא פטור. וכן מי שחושש שאם יצום לא יוכל לקיים בערב כראוי את מצוות אכילת מצה והסיפור ביציאת מצרים, מוטב שלא יצום. וכן נוהגים שכל המשתתף בסעודת מצווה נפטר מהצום.

איסור אכילת מצה בערב פסח

אסרו חכמים לאכול מצה בערב פסח, כדי שתהיה חביבה בעת אכילתה בלילה, וכדי שיהא היכר בין אכילה שלפני פסח לאכילת מצת מצווה בליל הסדר. איסור זה חל גם על ילדים קטנים שמבינים את משמעות המצה, שהיא זכר ליציאת מצרים. אבל מותר להאכיל מצה בערב פסח לקטנים שאינם מבינים זאת.

מצוות אכילת מצה בפסח

מצווה מן התורה לאכול מצה בליל ט"ו בניסן, שנאמר: "בֶּעֶרְבַּ תֹּאכְלוּ מִצֶּת". ואף שנאמר "שִׁבְעַת יָמִים מִצֹּת תֹּאכְלוּ", למדו חכמים על פי הכללים שהתורה נדרשת בהם, שאין כוונת התורה לצוות לאכול מצות בכל שבעת הימים, אלא הכוונה שזהו המאכל העיקרי שאוכלים בפסח במקום הלחם, אבל מי שירצה להסתפק באכילת פירות וירקות ומיני בשר וחלב – רשאי.

לזכור להמשך הלימוד- מה התחדש לי בשיעור זה?

הגדה של פסח

הידעת? במשך
תקופה ארוכה, היה
נהוג בבתי רבים,
להשאיר כיסא ריק
בליל הסדר כהזדהות
עם יהדות הדממה-
קהילות יהודיות
ברוסיה ובארצות ערב
שלא יכלו לחגוג את ליל
הסדר.

מצווה מן התורה לספר ביציאת מצרים בלילה שבו יצאנו ממצרים לחירות עולם. ואמנם בכל יום מצווה לזכור את יציאת מצרים, שנאמר "למען תזכר את יום צאתך מארץ מצרים כל ימי חייך"¹². דרש בן זומא: ימי חייך – הימים, כל – לרבות הלילות. כדי לזכור בכל יום ולילה את יציאת מצרים אנו מוסיפים בקריאת שמע את פרשת 'ויאמר', שנאמר בה: "אני ה' אלוהיכם אשר הוצאתי אתכם מארץ מצרים להיות לכם לאלוהים אני ה' אלוהיכם".

- אלא שיש הבדלים משמעותיים בין המצווה שבכל יום למצווה בליל הסדר:
- (א) המצווה בכל יום להזכיר את יציאת מצרים בלבד, ואילו בליל הסדר בניסן המצווה לספר בהרחבה את מעשה יציאת מצרים.
- (ב) בליל הסדר מצווה מיוחדת לספר לילדים.
- (ג) בליל הסדר המצווה לספר כשהמצה והמרור מונחים לפנינו.
- (ד) בליל הסדר המצווה לספר בדרך של שאלה ותשובה.

(ה) ממצוות זכירת יציאת מצרים שבכל יום נשים פטורות, ואילו במצווה לספר ביציאת מצרים בליל הסדר נשים חייבות.

השתתפתם בסדר פסח מיוחד בחו"ל או בארץ? תשתפו בבקשה את חבריכם לקבוצה

מה נשתנה – בתחילת ההגדה

מצווה לספר ביציאת מצרים בדרך של שאלה ותשובה, שנאמר "כי ישאלך בנך מחר לאמר... ואמרתי לבנך עבדים היינו לפרעה במצרים..."¹³ וכן נאמר "והיה כי יאמרו אליכם בנכם מה העבדה הזאת לכם? ואמרתם זבח פסח הוא לה'..."¹⁴ ועוד נאמר "והיה כי ישאלך בנך מחר לאמר מה זאת? ואמרת אליו בחזק יד הוציאנו ה' ממצרים..."

על ידי השאלה, הלב והמוח נפתחים לקבלת התשובה, וכיוון שהמסר שאנו צריכים להעביר בליל הסדר חשוב ויסודי, נצטוונו להעבירו בצורה הטובה ביותר – על ידי שאלה ותשובה.

לסרטון על ליל
הסדר, נא לסרוק או
להקליק

זה הטעם הבסיסי למצוות המיוחדות של ליל הסדר, אכילת מצה, קרבן פסח ומרור, כדי לעורר את הילדים לשאול 'מה נשתנה', כדי שיבינו שמדובר בלילה מיוחד במינו שצריך להבין את מהותו. כהמשך לכך תיקנו חכמים לשנות בכמה דברים מן ההרגלים הקבועים, כדי לעורר יותר את הילדים לתמוה ולשאול. תחילה מחלקים להם אגוזים וקליות, ועל ידי כך הם מבינים שזהו לילה חגיגי ומיוחד. אחרי הקידוש תיקנו ליטול ידיים ולאכול כרפס טבול במשקה, מה שלא עושים בכל השנה. ולא זו בלבד אלא שאח"כ במקום להתחיל בסעודה מוזגים את הכוס השנייה, ומפנים את הקערה והמצות מן השולחן, וכל זה כדי לעורר את

הילדים להבין כי לילה מיוחד הוא הלילה הזה, ויתעניינו באמת במשמעותו, וישאלו מעומק ליבם 'מה נשתנה'.

כנגד ארבעה בנים דברה התורה

מצינו בתורה ארבע פעמים שצריך אדם להגיד לבנו עניין יציאת מצרים ופסח, ובכל פעם נקטה התורה לשון אחרת, ומזה למדנו שיש לבאר את סיפור יציאת מצרים באופן המתאים לכל בן לפי כישורו ותכונותיו.

- **הבן החכם** - פעם אחת נאמר "כי ישאלך בנך מחר לאמר מה העדת והחקים והמשפטים אשר צוה ה' אלוהינו אתכם¹⁵". מזה שהבן שאל באופן מפורט, "מה העדת והחקים והמשפטים", משמע שמדובר בבן חכם. מהמשך הפסוקים למדנו, שבתשובה לבן החכם צריך לבאר בהרחבה את כל עניין יציאת מצרים ומצוות הפסח וייעודו של עם ישראל, ולכן התשובה הכתובה לבן החכם היא הארוכה והמפורטת ביותר.

- **הבן הרשע** - במקום אחר נאמר "והיה כי יאמרו אליכם בניכם מה העבדה הזאת לכם? ואמרתם זבח פסח הוא לה' אשר פסח על בתי בני ישראל במצרים בנגפו את מצרים ואת בתינו הצייל¹⁶". בן זה הוא הרשע, שקורא למצוות 'עבודה' כי קשה לו לקיימן, והוא אומר: "מה העבדה הזאת לכם", כי אינו חש שותפות במצוות. אע"פ כן צוותה התורה להתייחס אליו ולבאר לו עניין סגולת ישראל, שבא לידי ביטוי בקרבן הפסח. תמיד צריך להאמין, שאולי יכנסו הדברים לליבו, והוא יתאזר בגבורה ואמונה, יקדש את ה' ויעביר את לפיד המסורת הלאה.

- **הבן התם** - עוד נאמר "והיה כי ישאלך בנך מחר לאמר מה זאת? ואמרת אליו בחזק יד הוציאנו ה' ממצרים מבית עבדים. ויהי כי הקשה פרעה לשלחנו, ויהרג ה' כל בכור בארץ מצרים, מבכר אדם ועד בכור בהמה¹⁷". כיוון ששאל "מה זאת" משמע שהוא תם שאינו יודע לפרט את שאלתו, וצוותה התורה לבאר לו לפי יכולת הבנתו את המאורעות המרשימים שהיו ביציאת מצרים, את המכות הגדולות שקיבלו המצרים, ואת קשיות ליבו של פרעה, שנשברה לבסוף על ידי מכת בכורות. אלו הדברים שהתם קולט ומהם הוא מתרשם ביותר.

- **הבן שאינו יודע לשאול** - גם כשהבן אינו מתעורר כלל לשאול, צריך לספר לו ביציאת מצרים, שנאמר "מצות יאכל... והגדת לבנך ביזם ההוא לאמר בעבור זה עשה ה' לי בצאתי ממצרים¹⁸". כיוון שלא שאל שום שאלה, צריך לעורר את התעניינותו על ידי דברים מוחשיים. לכן אומרים לו 'בעבור זה', היינו בזכות המצות המרור וקרבן הפסח עשה לנו ה' את הניסים והוציאנו ממצרים. ולכן בליל הסדר מניחים את הקערה על השולחן, כדי שכל מאכל ומאכל שבקערה ימחיש את אחת המשמעויות של ליל הסדר.

לזכור להמשך הלימוד - מה התחדש לי בשיעור זה?

פסח מצה ומרור

שנינו במשנה "רבן גמליאל היה אומר: כל שלא אמר שלושה דברים אלו בפסח לא יצא ידי חובתו, ואלו הן: פסח, מצה ומרור."¹⁹

הכוונה שגם מי שאינו יכול לומר את כל ההגדה צריך לכל הפחות לעסוק בשלוש מצוות האכילה של ליל הסדר.

כיוון שלמדנו שכל עניין ליל הסדר צריך להיות בדרך של שאלה ותשובה, לכן אומרים: "פסח זה שהיו אבותינו אוכלים בזמן שבית המקדש קיים על שום מה?", וכן "מצה זו שאנו אוכלים על שום מה?", ו"מרור זה שאנו אוכלים על שום מה."?

שלושה דברים הם: קרבן הפסח מבטא את סגולת ישראל, המצה את החירות, והמרור את משמעות השיעבוד.

קצרת הסדר

לפני תחילת הסדר צריך להכין את ה'קערה' שבה מונחים כל המאכלים המיוחדים של ליל הסדר. סידור הקערה על השולחן אינו רק כדי שכל המאכלים יהיו מזומנים לפנינו, אלא גם מפני שכל מאכל נועד להזכיר ולהדגיש רעיון מסוים, ואנחנו צריכים שכל המאכלים יהיו לפנינו כדי לבטא את עניינו המיוחד של ליל הסדר. נמנה את המאכלים שצריך להניח בקערה:

שלוש מצות שבהן נקיים את מצוות אכילת המצה מהתורה. והטעם שצריך להניח את המצות בקערה, מפני שצריך לומר את ההגדה כאשר המצות והמרור לפנינו, שנאמר "וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר בְּעֶבְרַת זֶה"²⁰ ודרשו חכמים: בְּעֶבְרַת זֶה – לא אמרתי אלא בשעה שמצה ומרור מונחים לפניך. לפיכך המצה צריכה להיות גלויה בעת אמירת ההגדה. אלא שמפני כבוד המצה, שהיא החשובה ביותר ועליה מברכים המוציא, אין לקדש על היין בשעה שהיא גלויה. לכן מניחים את המצות בתוך מפית, ובשעה שמקדשים על היין או בשעה שמגביהים את הכוס השנייה – מכסים את המצות, ובכל שאר הזמן שאומרים את ההגדה המצות צריכות להיות מגולות.

מרור הוא חסה או חזרת, ובזמן שבית המקדש היה קיים, היתה מצווה מן התורה לאכול מרור עם קרבן הפסח, ומאז שחרב בית המקדש המצווה לאכול מרור מדברי חכמים.

בזמן שבית המקדש היה קיים היו מניחים על השולחן גם את בשר **קרבן הפסח**, ואחר שנחרב בית המקדש תיקנו חכמים להניח על השולחן **שני תבשילים**, אחד זכר לקרבן פסח והשני זכר לקרבן חגיגה שהיו מקריבים בכל יום טוב. ונהגו שהתבשיל שהוא זכר לקרבן פסח יהיה **זרוע**, לרמוז לכך שנגאלנו ב'זרוע נטויה', וצולים את הזרוע על האש כשם שהיו צולים את קרבן הפסח. הספרדים נוהגים לקחת לזרוע רגל קידמית

של בהמה, והאשכנזים כנף של עוף. ונוהגים לקחת **ביצה** צלויה או מבושלת זכר לקרבן חגיגה, וזאת מפני שרגילים להגיש ביצה לאבלים כדי לנחמם, שגלגל חוזר בעולם, ואף אנו מתנחמים שמהרה יבנה בית המקדש ונוכל להקריב את הפסח והחגיגה.

עוד מניחים **כרפס**, שהוא ירק שאוכלים לפני אמירת ההגדה, וכן נוהגים להניח שם חומץ או מי מלח כדי לטבל את הכרפס ולהטעימו, ועל ידי כך יצטרכו ליטול ידיים פעם נוספת, ויתעוררו הילדים לשאול על כך.

וכן מניחים **חרוסת**, שהיא רומזת לטיט שהיו מכינים אבותינו כשהיו משועבדים במצרים, ובה טובלים את המרור לפני אכילתו. היין אינו בקערה מפני שאינו מין אוכל אלא משקה.

קדש – קידוש – כוס ראשונה מארבע הכוסות

את הסדר פותחים בקידוש, ועניינו לציין את קדושת ישראל ואת קדושת חג הפסח. בכל הקידושים של שבתות וימים טובים אנו אומרים: "זכר ליציאת מצרים", משום ששורש קדושת ישראל החל להתגלות ביציאת מצרים, שאז נודע שבחר ה' בישראל להיות לו לעם סגולה. ובקידוש של ליל הסדר, שהוא הלילה שבו יצאנו ממצרים, ובו נצטוונו לספר ביציאת מצרים, מעלת הקידוש כפולה ומכופלת, ולכן ראוי לפתוח בו את הסדר.

אכן, שלא כמו בשאר הקידושים שבהם רק המקדש צריך לקדש על הכוס ולשתות את רוב היין שבה, בליל הסדר מוזגים כוס יין לכל אחד מהמסובים, ואחר הקידוש כל אחד מהמסובים מיסב ושותה את רוב היין שבכוסו. וזו הכוס הראשונה מארבע כוסות.

כמו בכל יום טוב אנו מברכים "שהחיינו וקיימנו והגיענו לזמן הזה", מפני שיום טוב הוא מצווה המתחדשת מזמן לזמן. ותיקנו לומר את ברכת 'שהחיינו' בסוף הקידוש, שאחר שעמדנו על קדושת היום ראוי לברך ולהודות לה' שהגיענו לזמן המקודש הזה. מי ששכח ולא ברך 'שהחיינו' בקידוש – יברך כאשר יזכר, שכל זמן שלא נסתיים חג הפסח עוד אפשר לברך עליו 'שהחיינו'.

אם חל יום ראשון של פסח בשבת, מוסיפים בקידוש את עניין השבת, ואם חל במוצאי שבת מוסיפים בו ברכה על הנר ועל ההבדלה בין קודש לקודש.

לזכור להמשך הלימוד- מה התחדש לי בשיעור זה?

ארבע הכוסות

תיקנו חכמים לשתות ארבע כוסות יין בליל הסדר כדי להרבות בשמחת הגאולה, וכביטוי לחירות.

- את הקידוש אומרים על הכוס הראשונה, ולכן מוזגים לכל המסובים את הכוס לפני אמירת הקידוש.

- את הסיפור ביציאת מצרים והמחצית הראשונה של ההלל אומרים על הכוס השנייה, ולכן מוזגים אותה לפני שמתחילים לומר את ההגדה, כדי שכל ההגדה תאמר על כוס יין.
- את ברכת המזון אומרים על הכוס השלישית שמוזגים לפני אמירת ברכת המזון.
- אח"כ מוזגים את הכוס הרביעית, כדי לומר עליה את מחציתו השנייה של ההלל ואת ההלל הגדול. נמצא שכל מה שאנו אומרים בליל הסדר אנו אומרים על כוס יין.

ככלל ראוי לדעת כי המספר ארבע רומז להופעה של רעיון שלם בכל העולם, שכל דבר בעולם יש לו ארבעה צדדים כנגד ארבע רוחות: מערב ומזרח, צפון ודרום. וכיוון שיציאת מצרים חוללה מהפכה מוחלטת בעולם, היא מופיעה בארבע לשונות של גאולה. שנאמר "לֹכֵן אָמַר לְבָנֵי יִשְׂרָאֵל, אֲנִי ה', וְהוֹצֵאתִי אֶתְכֶם מִתַּחַת סִבְלַת מִצְרַיִם, וְהִצַּלְתִּי אֶתְכֶם מֵעַבְדֵיכֶם, וְגֵאֲלֵתִי אֶתְכֶם בְּזְרוּעַ נְטוּיָה וּבְשִׁפְטִים גְּדִלִים. וְלִקַּחְתִּי אֶתְכֶם לִי לְעָם וְהָיִיתִי לָכֶם לֵאלֹהִים וַיְדַעְתֶּם כִּי אֲנִי ה' אֱלֹהֵיכֶם הַמּוֹצִיא אֶתְכֶם מִתַּחַת סִבְלֹת מִצְרַיִם"²¹.

עוד לשון של גאולה נזכרה שם, שנאמר "וְהִבֵּאתִי אֶתְכֶם אֶל הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָשָׂאתִי אֶת יְדֵי לְתֵת אֹתָהּ לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וְלַיָּעֶקֶב, וְנָתַתִּי אֹתָהּ לָכֶם מִוְרָשָׁה אֲנִי ה'". וכיוון שאין היא עוסקת ביציאת מצרים עצמה לא תיקנו לשתות כנגדה כוס חמישית, אבל נוהגים למזוג כוס חמישית, והיא הנקראת 'כוס של אליהו', ועניינה לרמוז על הגאולה השלמה שמתחילה בכניסה לארץ.

איפה מסובבים את קערת הסדר?

אצל קהילות בני מרוקו, ובעוד קהילות ספרדיות, נהגו לסובב קערת ליל הסדר מעל ראשי המסובים, ואפילו מסביב לראשי התינוקות. (ויש מהדרין מן המהדרין, שאף נכנסים לבתי השכנים ומסובבים את הקערה מעל ראשיהם...) טעם המנהג הוא זכר לעמוד הענן (כיסא דפסחא) או בכדי להשרות את קדושת המצות על ראשי המסובים. התימנים אינם מסובבים את הקערה מעל ראשי הנאספים, אך הם מגביהים את הקערה בכל פעם שהמסובים אומרים "דיינו". והגר"ע יוסף זצ"ל (בספרו חזון עובדיה) כותב שישנם קהילות ספרדיות הנוהגות להגביה רק את המצה באמירת כל "דיינו" ו"דיינו".

מצוות הסבה

תיקנו חכמים שיסב אדם בליל הסדר בעת אכילת המצה ושתיית היין, משום שבכל דור צריך אדם להראות את עצמו כאילו הוא יצא עתה לחירות משעבוד מצרים.

ההסבה מתבצעת כיום על ידי השענות על גב הכסא תוך הטיה לשמאל.

חובת ההסבה בעת אכילת כזית מצה, כזית של כורך, כזית אפיקומן ושתיית ארבע כוסות. בשאר הסעודה – המסב הרי זה משובח, ומי שלא נוח לו להסב בשאר הסעודה – אינו צריך. בעת אכילת המרור אין צריכים להסב. בעת אמירת ברכת המזון אין

להסב, מפני שמצווה לאומרה באימה וביראה. כן בשעת אמירת ההגדה נוהגים שלא להסב, כדי לאומרה במלא הריכוז וכובד הראש.

מצוות אמירת ההלל בליל הסדר

בזמן שבית המקדש היה קיים היו אומרים הלל בעת הקרבת קרבן הפסח, וחוזרים ואומרים הלל בעת אכילתו בלילה. עיקר טעם אמירת ההלל בליל פסח הוא כדי לומר שירה, שכל יהודי צריך לראות את עצמו בליל פסח כאילו הוא עצמו יצא ממצרים, וממילא צריך לשיר ולהודות לה' על גאולתנו.

תיקנו חכמים לומר חציו לפני הסעודה וחציו לאחר הסעודה, כדי שקרבן הפסח יאכל בתוך אמירתו. וגם כיום שאין אנו זוכים לאכול קרבן פסח, אכילת המצה היא במקום אכילת קרבן הפסח.

עוד טעם לחלוקת ההלל, שעל ידי כך אנו שותים את כל ארבע הכוסות בהידור תוך אמירת שירה. את הכוס הראשונה אנו שותים על הקידוש, השנייה על חציו הראשון של ההלל, השלישית על ברכת המזון, והרביעית על חציו השני של ההלל.

המנהג שלא לברך על ההלל שאומרים בליל הסדר, ויש מבארים שהברכה על הגאולה עולה גם על ההלל. נוהגים לקרוא את ההלל בקול רם, בשירה ונעימה.

האם מברכים על ארבע הכוסות?

המחלוקת המעשית והמשמעותית היחידה שבין מנהגי העדות השונות בידי ליל הסדר היא בשאלת ברכת 'הגפן' לפני שתיית הכוס השנייה והרביעית.

- למנהג יוצאי תימן ואשכנז צריך לברך 'הגפן' לפני שתיית כל אחת מארבע הכוסות.
- למנהג יוצאי ספרד יש לברך 'הגפן' על הכוס הראשונה והשלישית בלבד.

גם לגבי ברכה אחרונה על היין יש דעות בראשונים, אולם למעשה מוסכם שאין לברך אחר שתיית כל כוס וכוס ברכה אחרונה, אלא ברכת המזון עולה על היין ששתו בשתי הכוסות הראשונות, ולאחר שתיית הכוס הרביעית מברכים מעין שלוש – "על הגפן ועל פרי הגפן", וברכה זו עולה על מה ששתו בכוס השלישית והרביעית.

סדר אכילת המצות

- נוטלים ידיים בברכה, ועורך הסדר מגביה את שלוש המצות שלפניו, וכיוון שהעליונה והתחתונה שלמות, יש לו לחם משנה. הוא מברך "המוציא לחם מן הארץ". לאחר סיום הברכה ישמיט את המצה התחתונה מידו, כדי שיישארו בידי המצה העליונה השלמה והאמצעית החצויה, שמבטאת את ה'לחם-עוני', ומברך "אשר קדשנו במצותיו וצונו על אכילת מצה". ולוקח מהעליונה השלמה כזית, ומהאמצעית כזית, ואוכלם ביחד.
- למנהג ספרדים, כמו בכל השנה, העורך טובל את המצה במלח לפני שיחלק למסובים. למנהג אשכנזים אין טובלים את המצה במלח, מפני שכך המצה נראית יותר לחם עוני.
- יאכלו בהסבה, ויכוונו לקיים מצוות התורה, ויזכרו שהמצה זכר למצות שאכלו אבותינו כשיצאו ממצרים לחירות.

לזכור להמשך הלימוד- מה התחדש לי בשיעור זה?

מצוות אכילת מרור

מן התורה, מצוות אכילת מרור בליל ט"ו בניסן, תלויה באכילת קרבן הפסח, שנאמר "עַל מַצּוֹת וּמָרֹרִים יֹאכְלֶהוּ"²². כיוון שאין אנו יכולים להקריב בזמן הזה קרבן פסח, מצוות אכילת מרור כיום מדברי חכמים. טובלים את המרור בחרוסת, כדי לבטל את הארס שבו, שהמרור רומז לשעבוד המר. ולדעת רבים אין הכוונה לטבול את המרור בעומק החרוסת, אלא רק לנגוע מעט בחרוסת. ואם נדבק במרור מעט חרוסת, מנערים אותה מהמרור, שאין לאכול מרור עם חרוסת מתוקה. מברכים: "אשר קדשנו במצוותיו וצונו על אכילת מרור", ואוכלים כזית' מרור- חסה, עולש וכד'.

כיוון שמצויים בחסה תולעים, יש לנקותה היטב ולבודקה בערב פסח. כיום נמצאו שיטות לגידול חסה בלא תולעים, וטוב לקנות חסה כזו, כדי לצאת מחשש איסור אכילת תולעים.

יש לאכול מן המרור שיעור נפח כזית, שהוא כנפח מחצית הביצה, ואפשר לשערו בעיניים. וכפי שלמדנו יש שנוהגים למדוד שיעור כזית במשקל, ועולה לכעשרים וחמישה גרם, ובחסה אין כל כך פער בין חשבון המשקל לחשבון הנפח.

אכילת כורך

אחר אכילת המרור, כורכים כזית מרור בתוך כזית מצה, טובלים אותו בחרוסת, ויש שגם בזה מנערים מהמרור את כל החרוסת שדבקה בו, ויש שאין מסירים את החרוסת מהמרור של הכורך. אומרים: "זכר למקדש כהלל..." ואוכלים אותו בהסבה וכבר למדנו ששיעור כזית הוא כשליש מצת מכונה.

בזמן שבית המקדש היה קיים, לדעת הלל הזקן המצווה לאכול את המצה עם המרור, שנאמר "עַל מַצּוֹת וּמָרֹרִים יֹאכְלֶהוּ". ולחכמים היו אוכלים את המצות לחוד ואת המרור לחוד. וכיוון שלא הוכרעה הלכה נוהגים כחכמים וכהלל.

האפיקומן

בסיום הסעודה אוכלים שיעור כזית (כשליש מצת מכונה) מן המצה החצויה ששמרו מתחילת הסדר, והיא נקראת 'אפיקומן'. ואין אוכלים אחר ה'אפיקומן' דבר עד השינה, כדי שטעם המצה ישאר בפה. כשאין במצה החצויה ששמרו ל'אפיקומן' שיעור כזית לכל אחד מהמסובים, יתן העורך לכל אחד מהמסובים מעט מהמצה ששמר ל'אפיקומן' ויוסיף להם עוד מצה שמורה לשיעור כזית.

מותר לשתות מים לאחר אכילת ה'אפיקומן', שכל איסור האכילה אחר ה'אפיקומן' הוא כדי שטעם ה'אפיקומן' ישאר בפיו, וכיוון שאין למים טעם, מותר לשתות מהם לאחר אכילת ה'אפיקומן'.

לזכור להמשך הלימוד- מה התחדש לי בשיעור זה?

דגשים לפסח תשע"ט שחל בשבת

מפסקי הרב
יוסף צבי
רימון / אתר
מכון צומת

- יש להשלים את הכנת המאכלים המיוחדים לליל הסדר (מי מלח, חרוסת, זרוע) לפני כניסת השבת, כיוון שהכנתם בשבת עלולה כרוכה באיסורים שונים.
- אם לא הכינו מי מלח, ניתן להכין בשבת כמות קטנה, אך כזו שתספיק כדי לכסות את הכרפס. יש לשים קודם את המלח בכלי ואחר כך את המים, כך שאופן ההכנה יהיה הפוך מהרגיל ביום חול.
- הדלקת נרות לפני כניסת שבת והחג, מברכים 'להדליק נר של שבת ויום טוב', ו'שהחיינו'. ראוי להדר ולהניח נרות עבים שיספיקו לדלוק עד סיום ליל הסדר.
- בתפילות – מוסיפים בתפילת העמידה של יום טוב, את הקטעים העוסקים בשבת.
- מרן הבן איש חי זצ"ל ועוד פוסקים כתבו שבלייל הסדר שחל בשבת לא שרים "שלום עליכם", "אשת חיל" ו"אזמר בשבחין" בליל הסדר שחל בשבת (ואומרים רק "אתקינו סעודתא"), כי אנו מצווים לקדש מיד לפצוח באמירת ההגדה בזריזות, כדי שהילדים ישארו ערים. וישנם שבכל זאת אומרים שירים אלו (ראו בהגדת ויגד משה ובלוח א"), ומנהג חב"ד לומר בלחש "אשת חיל", "מזמור לדוד" ו"דא היא סעודתא".
- בקידוש – נאמר את הקידוש של שבת ויום טוב.
- אם לא הכינו חרוסת לפני השבת, יש לחתוך את האגוזים לחתיכות גדולות קצת. לגבי הלישה: יעשה בלילה רכה; ייתן בקערה קודם את היין ואחר כך את האגוזים ושאר המצרכים; ולכתחילה יערבב באצבעו. מי שעושה בלילה עבה בשני השינויים הללו, יש לו על מי לסמוך. אם נתנו מעט משקה בחרוסת לפני שבת (אך קצת יותר מכמה טיפות), ניתן להוסיף בשבת עוד משקה.
- אם לא צלו את הזרוע לפני השבת, יניחו בקערה זרוע מבושלת שאינה צלויה.

שביעי של פסח שחל בערב שבת

יש לעשות ביום חמישי (ערב שביעי של פסח) **עירוב תבשילין**. לשם כך לוקחים מצה ותבשיל נוסף (נהוג לקחת ביצה מבושלת) ואומרים את נוסח העירוב. גם מי שלא מתכנן לבשל מיו"ט לשבת אלא רק להדליק נרות, יעשה עירוב תבשילין, שהרי מדליק נרות ומחמם אוכל מיו"ט לשבת וכדומה. מי שמתארח במהלך כל החג והשבת, לא צריך לעשות עירוב תבשילין.

מותר לבשל משביעי של פסח לשבת מאכלים שלא נוהגים לאוכלם בפסח (כגון 'מצה שרויה' למחמירים בכך, או קטניות). **אולם יש להיזהר שלא לאכול בטעות מתבשילים אלו בשביעי של פסח** (ויברור את הקטניות לפני הבישול, גם מחשש לחיטה הנמצאת ביניהן). מעיקר הדין ניתן להכין תבשילים אלו גם בכלי פסח, ובפרט אם לא ישתמשו בהם בעשרים וארבע השעות הבאות, אך טוב יותר להכין במקרה זה בכלים חד פעמיים.

השבת הסמוכה לשביעי של פסח

האם מותר לאכול בשבת זו חמץ? הפוסקים דנו בכך בעיקר מפני שבבין השמשות היה החמץ מוקצה (שכן הוא היה אסור באכילה מחמת איסור חמץ), וייתכן שאנו אומרים במקרה זה "מיגו דאיתקצאי". להלכה כתב **בלוח ארץ ישראל** להקל מטעם

זה (אך החמיר מטעמים אחרים) ובשו"ת יחווה דעת (ב,סד) פסק להקל. למעשה, בדברים שאינם חמץ ונמכרו לגוי רק מפאת חששות (כגון שנפתחו לפני פסח; אין 'הכשר לפסח' אף שלפי המרכיבים אין זה חמץ; וכדומה), יש להקל. כאמור, בוודאי שניתן להקל בקטניות.

הרב נריה זצ"ל, סיפר על ליל הסדר של הרב קוק זצ"ל²³

בערב פסח, אחר חצות היום היה הרב קוק הולך אל הכותל המערבי לומר שם 'סדר הקרבת קרבן פסח' כמנהג ירושלים, ולמרות טרדות החג המרובות היה מאריך בתפילתו וקשתה עליו הפרידה משריד בית מקדשנו. בלב מלא רגשות קודש היה הרב חוזר וצועד לביתו ומשתדל להאיר פניו לכל הנפגשים עמו בדרכו ומברכים אותו בחג כשר ושמח.

ערב פסח אחד, בשבוע מן הכותל, והנה הולך ובא לקראתו הרב יוסף חיים זוננפלד ז"ל, רב הישוב הישן של ירושלים. הזדרז הרב, הקדים, וברך אותו בברכת חג כשר ושמח, והרב זוננפלד החזיר לו ברכת חג והוסיף: אני מברך אותך שלשנה הבאה אראהו שוב כאן כשהוא טובל רגליו היחפות בדם (בעבודת הפסחים בבית המקדש)!

בערב פסח אחר הצהריים עדיין היה ביתו של הרב קוק מלא קהל רב של אנשים ונשים שבאו בבקשות שונות. הרב השתדל להענות לכולם כדרכו יום יום. והנה יצאה הרבנית ופנתה בעדינות אל הבאים: 'רחמו על הרב ותנו לו לנוח קצת, הרי גם הוא צריך להתכונן לסדר.' הרב קלט גם הוא את פנייתה של הרבנית, והוא ניגש אחר כך ואמר לה: אילו היה בעלך סוחר יין המוכר יין לארבע כוסות, והקהל הרב בא אליו היום לקנות יין, האם גם אז היית אומרת להם "הניחו לו הוא צריך לנוח"...

תלמידים מספרים על הרב נריה זצ"ל²⁴

כולם מסובין

עליתי לארץ כאחד מ"ילדי טהרן", והגעתי לישיבה בכפר הרואה. לנו, פליטי המלחמה, היו קשיי קליטה לא קלים, והרגשנו די זרים בין ה"צברים" הישראליים. הרב נריה קירב אותנו והשתדל לתת לנו הרגשה טובה. לליל הסדר הזמין אותי לביתו. בשבילי זה היה דבר גדול מאוד, כי זה היה הסדר הראשון שאני זוכר בחיי, שזכיתי לשבת ליד שולחן סדר. מהבית שלי איני זוכר דבר. (הרב דב ליאור)

הרי זו הגדה

מדף גבוה נתבצר בחדר הספרים של אאמו"ר להגדות של פסח, ישנות וחדשות. בערב פסח, כשהיה הבית נקי, היה מוריד את ההגדות ומניחן על שולחנו בחדר הספרים. לקראת הפסח כמעט תמיד הוסיף הגדה חדשה. את הסדר היה עורך מתוך ההגדה של הרב ראובן מרגליות,

23 מתוך אתר ישיבת הר ברכה

24 מתוך 'פכים קטנים', אתר רשת בני עקיבא

כשלידו ההגדה של הרב חרל"פ "מי מרום". כשעבר החג עדיין לא הושבו ההגדות למקומן. לשאלתי מה קרה, השיב שמרוב טרדות עדיין לא הספיק להציץ בכל ההגדות ולראות בכל אחת מהן פירוש או ביאור. "אסור להוציא הגדה ממקומה שלא לצורך בלא לעיין בה", הסביר. "אמצא זמן ללמוד בהן, ואז אוכל להשיבן למקומן". (הרב נחום נרי'ה)

הסדר האחרון בגטו ורשה

לפני פסח עסקנו בחג הפסח ובגאולה, ובימים אלה מציינים במדינה ישראל את 'יום הזכרון לשואה ולגבורה'. נחבר את שני המועדים בסיפור 'הסדר האחרון בגטו ורשה'. הסרטון הנו באידיש, לכן נביא כאן את תרגומו לעברית:

מילות השיר:

ליל סדר אחרון בגטו ורשה

היה מוישל'ה,

מוישל'ה האחרון שנותר בגטו ורשה,

שואל את אבא 'מה נשתנה.'

"מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות,"

למה הלילה הזה כה ארוך ונורא

מכל הלילות שעברו?

וכשמוישל'ה את כל הקושיות שואל,

ארץ, שמיים,

נדם לו התבל,

שרפים הסו ברעדה וחיל

והאב, האבא, רוצה לענות:

"עבדים היינו"...

ומוישל'ה אומר:

"אבי היקר, עוד קושיה אחת לי משלי והיא:

ארצה לדעת, אבי היקר, האם אחיה בשנה הבאה

לשאול את ה'מה נשתנה?'

האם יישאר ילד יהודי לשאול את ה'מה נשתנה?'

האם יותר אב יהודי בעולם שישיב: 'עבדים היינו'?"

והשיב האבא:

"לא אדע, לא אדע, לא אדע אם אחיה .

לא אדע, לא אדע אם אתה תחיה.

אך תמיד, תמיד יהיה עוד מוישל'ה בעולם,

שישאל את אבא את ה'מה נשתנה.'

איני יודע אם נזכה לחיות אבל זאת אני יודע:

"כי בשם קדשך נשבעת לו

שלא יכבה נרו לעולם ועד"

(מדרש תהילים מזמור יח)

לצפיה בסרטון נא להקליק על
התמונה או לסרוק את הברקוד

המילון שלי

[illegible]